

Přechod mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání

Ilona Válková

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ilona Válková**
Osobní číslo: **H128407**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Přechod mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- selektivní vzdělávací systém na úrovni nižšího sekundárního stupně v ČR - ZŠ, víceletá gymnázia, typy přechodů;
- na osobnost žáka v období rané adolescence, školní a rodinné prostředí;
- faktory a postoje osob ovlivňujících přechod, proces adaptace, možnosti usnadnění přechodu;

Součástí práce bude drobný sociologický výzkum zaměřený zejména na rodiče, jako na důležitý faktor ve volbě dalšího vzdělávání dětí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čapek, R. Třídní klima a školní klima. Praha: Grada, 2010.

Dvořák, D. Česká základní škola: vícepřípadová studie. Praha: Karolinum, 2010.

Kasíková, H., Straková J. Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání. Praha: Karolinum, 2011.

Langmeier, J., Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006.

Macek, P., Adolescence. Praha: Portál, 2003.

Matějů, P., Straková, J., et al. (Ne)rovné šance na vzdělání: Vzdělanostní nerovnosti v České republice. Praha: Academia, 2006.

Průcha, J., Mareš, J., Walterová, E. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009.

Rabušicová, M., Šedová, K., Trnková, K., Čiháček, V. Škola a (versus) rodina. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

Švaříček, R., Šedová, K. et al. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007.

Walterová, E., et al. Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň. Praha: Karolinum, 2011.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Monika Tannenbergerová, Ph.D.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

15. prosince 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 20.2.2015

ILONA VALKOVA'
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou přechodu žáků mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání. V teoretické části práce se věnuji českému školskému systému a odlišnostem těchto stupňů. Na úrovni nižšího sekundárního stupně uvádím možnost volby mezi druhým stupněm ZŠ a víceletým gymnáziem. Další kapitola se věnuje samotnému přechodu mezi stupni, jednotlivými typy přechodů a možnostmi usnadnění přechodu. V poslední kapitole se zaměřuji na hlavní aktéry, kteří ovlivňují vzdělávací dráhu dítěte.

V empirické části práce se zabývám přechodem dětí z neúplné venkovské školy do škol nižšího sekundárního stupně. Jedná se o kvalitativní šetření formou rozhovorů s rodiči. Zjišťuji faktory, které hrály roli při výběru konkrétní školy a zjišťuji jejich subjektivní vnímání přechodu dětí do škol nižšího sekundárního stupně.

Klíčová slova: školský systém, základní škola, víceleté gymnázium, přechod, žák, rodiče, vzdělávací dráha

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the transition of children from primary to lower secondary level of education. The theoretical part focuses on the Czech education system and differences between these levels. At a lower secondary level there is a possibility to choose between a second level of elementary school and a grammar school. The following chapter deals with the transition itself; and it presents individual types of transitions and possibilities how to make the transition as easy as possible for a child. The final chapter focuses on the main factors which influence the educational career of a child.

The empirical part of the thesis deals with the transition of children coming from a local country school to a lower secondary level. The survey has been done in a form of an interview with parents. I try to find out the factors playing a vital role while choosing a particular school and subjective perception of transition to the schools of lower secondary level.

Keywords: education system, primary school, grammar school, transition, pupil, parents, education career

Motto: „*Non scholae, sed vitae discimus. Neučíme se pro školu, ale pro život.*“

Seneca

Děkuji paní Mgr. Monice Tannenbergerové, DiS., Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/ STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 SOUČASNÝ ŠKOLSKÝ SYSTÉM V ČR	10
1.1 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	10
1.1 KONCEPCE ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČR.....	14
1.2 INSTITUCE POSKYTUJÍCÍ ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	15
2 PŘECHOD MEZI PRIMÁRNÍM A NIŽŠÍM SEKUNDÁRNÍM STUPNĚM VZDĚLÁVÁNÍ	20
2.1 PŘECHOD MEZI STUPNI V ČR.....	20
2.2 PŘECHOD MEZI STUPNI V ZAHRANIČÍ.....	21
2.3 PROCES ADAPTACE A MOŽNÉ PROBLÉMY.....	22
3 AKTÉŘI VZDĚLÁVACÍ DRÁHY DÍTĚTE	25
3.1 OSOBNOST ŽÁKA.....	25
3.2 RODINA.....	27
3.3 VRSTEVNÍCI.....	30
3.4 OSOBNOST UČITELE.....	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 METODOLOGIE	35
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	35
4.2 METODA SBĚRU DAT.....	36
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	36
4.4 ANALÝZA DAT.....	38
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU - INTERPRETACE	39
5.1 VÝSLEDKY VÝZKUMU DLE INFORMANTŮ.....	39
5.2 ANALÝZA VÝSLEDKŮ DLE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	46
5.2.1 Faktory ovlivňující výběr školy – SVO 1.....	46
5.2.2 Příprava na přechod - SVO 2.....	50
5.2.3 Adaptace - zvládnutí nároků a změn – SVO 3.....	51
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	58
SEZNAM TABULEK	59
SEZNAM PŘÍLOH	60

ÚVOD

Vzdělání tvoří jednu z nejdůležitějších hodnot nejen samotného člověka, ale i celé společnosti. Dosažené vzdělání významně spolurozhoduje o dalším životě jedince, jeho pracovních možnostech, ekonomickém a sociálním postavení ve společnosti. Český vzdělávací systém nabízí možnost volby mezi různými školami už na úrovni základního vzdělávání. Ať už se jedná o školy výběrové orientované na jazyky, matematiku, tak víceletá gymnázia.

Ve své práci se zabývám konkrétním mezníkem v životě školní mládeže, a tím je přechod mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání. Žáci na konci prvního stupně základní školy mají spolu s rodiči možnost volby mezi druhým stupněm základní školy a víceletým gymnáziem. Tento předěl, kdy se dítě vydává do dalšího vzdělávání, může být často přehlížen. Přehlížen je možná i proto, že se většinou odehrává v rámci jedné instituce. V naší školské soustavě však existuje i řada neúplných základních škol, na jejichž konci jsou děti a jejich rodiče nuceni zmíněnou volbou projít. Tyto školy jsou obvykle venkovské a do rozhodování vstupuje více faktorů než jen představy o vzdělávací dráze dítěte.

Cílem bakalářské práce je zjistit pomocí kvalitativního výzkumu postoje a názory rodičů, jak ovlivňují a vnímají přestup svých dětí z neúplné venkovské školy do škol nižšího sekundárního stupně. Zaměřím se zejména na faktory, které hrály roli při výběru konkrétní školy, proces adaptace na nové prostředí i zvládnutí změn a nároků s přestupem spojených.

Celá práce se skládá ze dvou částí. V první, teoretické části, popisuji český školský systém na úrovni primárního a nižšího sekundárního stupně. Upozorňuji na odlišnosti obou stupňů především z hlediska kurikulárních dokumentů a organizace. Rozebírám jednotlivé typy přechodů, proces adaptace a možné problémy s přechodem spojené. V poslední kapitole se zaměřuji na aktéry, kteří ovlivňují vzdělávací dráhu žáka.

V praktické části nejdříve představuji metodologickou část výzkumu, která obsahuje základní informace o přípravě a samotném průběhu výzkumu. Pomocí kvalitativní strategie, formou polostrukturovaných rozhovorů s rodiči se snažím zjistit relevantní odpovědi na hlavní výzkumné otázky. Následně přecházím k interpretaci dat, která jsem zjistila a shrnuji je do celkového pohledu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÝ ŠKOLSKÝ SYSTÉM V ČR

Průcha uvádí: „...školský systém (školství) je propojený komplex škol a školských zařízení zajišťující formální vzdělávání dětí a mládeže. Jeho vývoj a současná podoba jsou ovlivňovány ekonomickými, politickými, kulturními a jinými faktory příslušné společnosti. Fungování školského systému je řízeno vzdělávací politikou země a zcela nebo z větší části financováno státem. Školský systém je jedním z nejrozsáhlejších sektorů společnosti a tvoří páteř celkového vzdělávacího systému. Český školský systém je členěn na jednotlivé druhy škol, které na sebe hierarchicky navazují, což je univerzální princip uplatňovaný ve školských systémech zemí světa.“¹

Školství a celá společnost jsou spolu tradičně provázány mnoha způsoby. Charakter společnosti, historické tradice i kulturní a politická sféra, stav ekonomiky, sociální struktury a aspirace lidí, to vše velmi ovlivňuje a utváří podobu škol a vzdělávání vůbec. Školství zpětně působí na společnost tím, jaká je její povaha a jaké má výsledky. Co během vzdělávacího procesu aktéři prožívají a co si skutečně odnáší, co je spojuje nebo rozděluje.²

1.1 Kurikulární dokumenty základního vzdělávání

Systém vzdělávání v ČR vychází především ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon) a vymezuje proces postupného získávání kvalifikace v jednotlivých stupních školní soustavy. Školský zákon, základní právní dokument nejvyšší úrovně, vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a upravuje „předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.“³

---

¹ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 56

² Tamtéž, s. 50

³ *Školský zákon* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

Dalším důležitým dokumentem v oblasti vzdělávací politiky v ČR je Národní program rozvoje vzdělávání. Jde o koncepční a programový dokument zastřešující perspektivní rozvoj českého školství, tzv. Bílá kniha.

Byla přijata vládou ČR v roce 2001 jako program definující střednědobé i dlouhodobé plány a cíle podílející se na utváření národní vzdělanosti. Pro každý vzdělávací stupeň konkretizuje úkoly, požadavky, doporučení, změny a cíle, k nimž má v daném časovém horizontu dojít. Bílá kniha je pravidelně aktualizována (naposl. 2011) s ohledem na aktuální stránky politického, ekonomického a sociálního života.

Samotný dokument je rozdělen do čtyř základních částí:

- východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy
- předškolní, základní a střední vzdělávání
- terciární vzdělávání
- vzdělávání dospělých

Mezi stěžejní cíle a záměry vzdělávací soustavy dle Bílé knihy patří rozvoj lidské individuality, zprostředkování historicky vzniklé kultury, ochrana životního prostředí, posilování soudržnosti společnosti, podpora demokracie a občanské společnosti, výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě, zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a zaměstnanosti.

Bílou knihu a školský zákon lze proto chápat i při odlišné dikci jako vzájemně se doplňující nástroje proměn českého vzdělávání.⁴

V návaznosti na školský zákon jsou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na státní úrovni zpracovány Rámcové vzdělávací programy (RVP) pro jednotlivé úrovně vzdělávání. Tyto dokumenty vycházejí z Národního programu rozvoje vzdělávání. Vymežují kurikulární cílové zaměření a závazné rámce pro dané úrovně – předškolní, základní a střední vzdělávání.

Rámcové vzdělávací programy:

- vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě;
- vycházejí z koncepce celoživotního učení;

---

⁴ *Bílá kniha* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>

- formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání;
- podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.

Na základě RVP jsou jednotlivé školy povinny vypracovat vlastní školní vzdělávací programy (ŠVP). Tyto jsou zaměřeny a přizpůsobeny specifikům a lokálním podmínkám jednotlivých škol a školy se zavazují podle nich pracovat.

Národní program rozvoje vzdělávání, rámcové vzdělávací programy i školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost.⁵

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) navazuje na rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a má přesah do koncepcí rámcového vzdělávacího programu pro střední vzdělávání. Podle RVP ZV pracují jak základní školy, tak nižší ročníky víceletých gymnázií. RVP ZV vymezuje vzdělávací a kurikulární obsah – učivo a očekávané výstupy, které žáci získávají během výuky a aktivit ve škole.

Základní vzdělávání vyžaduje na prvním i druhém stupni podnětné a tvůrčí školní prostředí, které stimuluje nejschopnější žáky, povzbuzuje méně nadané, chrání i podporuje žáky nejslabší a zajišťuje, aby se každé dítě prostřednictvím výuky přizpůsobené individuálním potřebám optimálně vyvíjelo v souladu s vlastními předpoklady pro vzdělávání.

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence jako soubor znalostí, dovedností, postojů a hodnot, a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělávání a orientaci v každodenních životních situacích. Klíčové kompetence mají univerzální charakter a jejich učení a porozumění je dlouhý a složitý proces, který nekončí základním vzděláváním, ale provází člověka celý život.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány kompetence:

- k učení
- k řešení problémů
- komunikativní

---

⁵ *Rámcový vzdělávací program* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW:< <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>.

- sociální a personální
- občanské
- pracovní

Součástí RVP ZV jsou i průřezová témata, která reprezentují okruhy současných problémů ve světě. Jedná se o tematické oblasti, které musí každá škola zařadit do svého vzdělávacího programu.

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- multikulturní výchova
- environmentální výchova
- mediální výchova⁶

Systém českého školství je dělen a pojmenován dle mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED. Klasifikace vzdělávání se provádí na základě Mezinárodní normy pro klasifikaci vzdělávání. Mezinárodní pojmenování slouží jako kritérium komparace systémů v různých zemích.

Základní členění v ISCED podle úrovní vzdělávání:

- ISCED 0 - preprimární vzdělávání (mateřské školy)
- ISCED 1 - primární vzdělávání (1. – 5. ročník základní školy)
- ISCED 2 - nižší sekundární vzdělávání (6. - 9. ročník základní školy, nižší ročníky víceletých gymnázií)
- ISCED 3 - vyšší sekundární vzdělávání (čtyřletá gymnázia, vyšší ročníky víceletých gymnázií, střední odborné školy a střední odborná učiliště)
- ISCED 4 - postsekundární vzdělávání nezahrnuté do terciárního (pomaturitní studium)
- ISCED 5 - první stupeň terciárního vzdělávání (vyšší odborná škola, vysoká škola bakalářské, magisterské studium)
- ISCED 6 - druhý stupeň terciárního vzdělávání (doktorský studijní program)⁷

⁶ *Rámcový vzdělávací program* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW:< <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>

⁷ PRŮCHA, J., et al. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 123

1.1 Koncepce základního vzdělávání v ČR

„V souladu s Všeobecnou deklarací a mezinárodními pakty o lidských právech, Evropskou chartou lidských práv, Úmluvou o právech dítěte, Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod se Česká republika ztotožňuje s pojetím, které považuje vzdělání za jedno ze základních lidských práv poskytovaných všem lidským bytostem bez rozdílu a vyhláší je za nezcizitelnou a univerzální lidskou hodnotu.“⁸

Pojem vzdělávání je v české pedagogice považován za jeden ze základních pojmů. Vzdělání je výsledkem kognitivních, sociálně afektivních a psychomotorických procesů učení, které je řízeno určitými cíli a zajišťováno speciálními prostředky. V institucionalizovaném pojetí je vzdělání chápáno jako úroveň dosaženého formálního vzdělání, tj. vzdělání dosaženého ve vzdělávacích institucích. Současné pojetí vzdělávání reflektuje jednotu výchovně-vzdělávacího procesu, interaktivní charakter vzdělávacích činností a jejich vazby na vzdělávací prostředí. Toto pojetí se přibližuje mezinárodnímu pojmu „education“.⁹

Základní vzdělávání je v *Bílé knize* považováno za „jedinou vzdělávací etapu, které se povinně účastní každé dítě v ČR a která vytváří základ pro celoživotní učení u celé populace“.¹⁰

Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Děti zahajují povinnou školní docházku počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku. V praxi se uplatňuje hledisko, zda dítě v tomto věku dosáhlo školní zralosti. Jak už sám název napovídá, je základem pro utváření osobnosti člověka a prvním krokem v jeho vzdělávací dráze. Účástí v základním vzdělávání plní žáci povinnou školní docházku. Poskytování základního vzdělávání upravuje školský zákon. Zahrnuje primární a nižší sekundární stupeň vzdělávání, celkem tedy 9 ročníků. Základní škola je institucí, kde tento proces probíhá. Další možností (na úrovni nižšího sekundárního stupně) je studium na víceletých gymnáziích.

Povinnou školní docházku můžeme charakterizovat jako hlavní období, ve kterém se setkávají děti všech úrovní schopností a ze všech vrstev obyvatelstva. Ve škole získávají nenahraditelnou zkušenost ze sociálních vztahů v přirozeně heterogenních kolektivech

---

⁸ *Bílá kniha* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>

⁹ WALTEROVÁ, E. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*, 1. vyd. Brno: Paido, 2004, s.165

¹⁰ *Bílá kniha* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>

svých vrstevníků. Vzájemným ovlivňováním se buduje sociální kapitál, který má nenahraditelný vliv na další uplatnění jedince ve společenském či pracovním životě.¹¹

O cílech základního vzdělávání říká Školský zákon č. 561/2004 Sb. toto:

*„Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění“.*¹²

1.2 Instituce poskytující základní vzdělávání

*„Základní škola je vzdělávací institucí, sociální organizací i specifickým společenstvím dospělých a dětí. Je jedním z pilířů institucionální struktury moderní společnosti a nástrojem politiky státu od zavedení povinného všeobecného vzdělávání. Její klíčovou rolí je zajištění vzdělávání nastupujícím generacím. Od současné školy se očekává a požaduje, že bude podporovat osobnostní a sociální rozvoj všech žáků, rozvíjet jejich individuální kognitivní i emoční potenciál a připravovat je na občanský, pracovní a osobní život v měnících se podmínkách společnosti. Prochází jí téměř veškerá populace v období dětství a dospívání. Proto je škola předmětem zájmu veřejnosti, zejména rodičů.“*¹³

Český školský systém prošel po roce 1989 vlivem legislativních podmínek zásadní změnou a získal mnohá specifika. Na úrovni základního školství začaly vznikat soukromé (výběrové či alternativní) a církevní školy s různým zaměřením, jejichž nabídka je dnes již poměrně vysoká. Další výraznou změnou bylo bezesporu znovuzavedení víceletých gymnázií, což bylo reakcí na poptávku po kvalitním vzdělávání pro nadané žáky. Český systém tím získal přívlastek selektivní, protože umožnil rozdělení žáků dle schopností již v raném věku, což sebou přináší jisté problémy. Radikální změnou byla i svobodná volba školy, ne už jen škola spádová dle příslušného bydliště.

¹¹ *Bílá kniha* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>

¹² *Školský zákon* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

¹³ WALTEROVÁ, E. et al. *Školství věc (ne)veřejná?* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 65

Základní škola

Průcha uvádí: „*Současná česká legislativa rozlišuje plně organizované základní školy, tj. ty, které mají všech devět ročníků, nebo základní školy neúplně organizované.*“¹⁴

Česká základní škola je vzdělávací institucí, která je organizačně tvořena dvěma stupni. První stupeň tvoří 1. - 5. ročník (odpovídá ISCED 1) a druhý stupeň 6. - 9. ročník (odpovídá ISCED 2). Úrovni ISCED 2 odpovídají i čtyři nižší ročníky víceletého gymnázia (prima – kvarta). Každá tato vzdělávací etapa má specifické cíle, metody a formy práce, ale i organizační uspořádání.

V naší školské soustavě však existuje i řada neúplných ZŠ, kterých je asi 1/3. Jde o školy, které mají méně ročníků (např. pouze 1. stupeň), protože mít úplnou ZŠ nedovolují místní podmínky. Většinou se jedná o školy venkovské, často málotřídního typu, které mají méně než pět tříd a v některé z jejich tříd (nebo v několika třídách) jsou vyučováni žáci více než jednoho ročníku. Málotřídní školy jsou specifické nejen formou vyučovacího procesu, ale i sociálními vztahy, které se v nich díky velikosti školy vytvářejí.¹⁵

Venkovské školy mají na rozdíl od městských škol jiné podmínky svého fungování. Rozdíl je nejen ve velikosti škol, ale také v nižším počtu žáků i učitelů. Tato skutečnost značně ovlivňuje podobu vzdělávací a výchovné práce a nepochybně ovlivňuje i podobu vzájemné komunikace uvnitř i vně školy. Školy netrpí anonymitou jako školy městské. Ze sociálního hlediska jsou přehledné jak pro žáky, tak pro jejich rodiče a učitele i pro místní komunitu. Škola s obcí úzce spolupracuje a většinou se stará o kulturní život v obci. Existence školy na vsi zvyšuje její prestiž, což si uvědomují především zřizovatelé.¹⁶

Úroveň ISCED 1 – primární stupeň vzdělávání a jeho specifika

Primární vzdělávání je charakterizováno jako počátek systematického vzdělávání. V ČR je realizované na 1. stupni ZŠ (1. - 5. ročník), úrovni ISCED 1. Navazuje na režimově volnější předškolní vzdělávání. Tento přechod je charakterizován jako jedno z nejnáročnějších a nejtěžších období, se kterým se musí jedinec vyrovnat. Ocítá se v novém prostředí, poznává nové lidi – učitele i spolužáky, mění se způsob práce, musí

¹⁴ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 303

¹⁵ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 63

¹⁶ RABUŠICOVÁ, M. *Škola a (versus) rodina*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 140

plnit školní povinnosti a dodržovat určitý řád a pravidla. Dítě se stává žákem a spolužákem.

Primární stupeň je relativně samostatnou a ucelenou částí základního vzdělávání. Vybavuje žáky elementárními složkami gramotnosti (čtení, psaní, počítání, komunikační a sociální dovednosti). V tomto období je velmi důležité pohlížet na žáka jako jedince a dbát na rozvíjení jeho individuálních potřeb s ohledem na jeho možnosti, schopnosti, zájmy či nadání.

Podstatnou charakteristikou primární školy je to, že vyučování je prováděno v jedné kmenové třídě a většinou je provádí jeden učitel. Osoba učitele je pro žáka významná autorita a na kvalitě učitele do značné míry odvisí výsledek vzdělávání. Úzký kontakt a důvěra mezi aktéry vzdělávacího procesu – žáky a učiteli – je základem pro příznivou pracovní atmosféru.

Cílem prvního stupně základního vzdělávání je osvojení si základních návyků a dovedností, které tvoří základ pro celoživotní učení a formují osobnost žáka. Na tyto základy by měl žák navázat a dále je rozvíjet na 2. stupni.

Úroveň ISCED 2 – nižší sekundární stupeň vzdělávání a jeho specifika

Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, v našich podmínkách je možné pokračovat na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání na dvou typech škol – druhém stupni ZŠ nebo víceletém gymnáziu.

Druhý stupeň se od prvního liší především v organizaci vyučování. Žáci už netráví převážnou část vyučování v jedné třídě s jedním vyučujícím, ale střídají učebny i vyučující dle předmětů a jednotlivých specializací.

Obsah učiva navazuje na učivo z primárního vzdělávání, dále ho prohlubuje a doplňuje v nových oborech (dějepis, fyzika, chemie, atd). Rozvíjí návyky, vědomosti, dovednosti a schopnosti již získané. Druhý stupeň umožňuje pracovat s žáky na projektech či dlouhodobějších úkolech, používat složitější metody a způsoby práce. Žáci se učí odpovědnosti, komunikaci a respektu k ostatním.

Cílem druhého stupně je poskytnutí kvalitního základu vzdělávání a rozvíjení potenciálu jednotlivých žáků. Je snaha naučit žáka větší samostatnosti, zodpovědnosti a rozhodování.

Důraz je kladen na motivaci k učení a osvojení si základních strategií učení na cestě k dalšímu stupni vzdělávání a nasměrování k profesní cestě.

Splněním nižšího sekundárního stupně ukončují žáci povinnou školní docházku.

Víceletá gymnázia

Víceletá gymnázia jsou školami výběrovými s vysokou variabilitou forem zaměření – všeobecné, matematické, humanitní, jazykové, přírodovědné nebo sportovní. Přijetí k tomuto druhu studia je závislé na složení přijímacích zkoušek obvykle z okruhů, které jsou směrodatné pro daný typ gymnázia.

Důvody rodičů pro přihlášení svých dětí na víceletá gymnázia zjišťoval průzkum PIRLS. Nejčastějším důvodem (33,4 %) byla lepší šance pro přijetí do dalšího stupně studia. Druhým nejčastějším důvodem (25,8 %) uvedli přání svého dítěte studovat na gymnáziu. Na třetím místě (21,4 %) byla lepší příležitost pro rozvoj nadání dítěte. Následovaly další důvody – pobyt dítěte ve společnosti stejně nadaných dětí nebo mít co nejdříve vyřešen přechod na střední školu.¹⁷

Znovuzavedením víceletých gymnázií měl vzniknout protiklad k jednotné škole prosazované režimem před rokem 1989, kde se hledělo na průměrnost a nezohledňovala se individualita žáků. Žákům pátých tříd základní školy je nabídnuta obsahově hlubší a náročnější alternativa k druhému stupni základní školy. Toto ovšem způsobilo konkurenční boj o žáka mezi víceletými gymnázii a základními školami.

Před základními školami se otevřel problém, zda směřovat své snahy k tomu, aby své žáky do této instituce dobře připravily, či se snažit udržet si žáky pro studium na druhém stupni, což je v jejich zájmu. Škola se tak pohybuje v bludném kruhu, kdy se snaží být stále lepší a lepší a nabízet kvalitnější a širší služby. Odchodem „nadaných“ a prospěchově šikovnějších dětí ze základních škol dojde ke změnám v kolektivu a začnou chybět pozitivní vzory jak v učení, tak v chování. Chybí tedy pozitivní vliv vrstevnické skupiny.¹⁸

Ředitelé i učitelé základních škol si nestěžují na samotnou existenci gymnázií, ale na jejich počet, díky kterému jim podle jejich názoru berou více dětí, než je správné. Demografický vývoj tak gymnázia netrápí, protože ta naplní kapacitu vždy díky poptávce po nich.

¹⁷ MATĚJŮ, P. et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006, s. 202

¹⁸ DVOŘÁK, D. *Česká základní škola: vícepřípadová studie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 65

Základní školy jsou ale v postavení, kdy často musejí slučovat ročníky, či propouštět učitele.¹⁹

Existence osmiletých gymnázií začala být s odstupem let kritizována odbornou veřejností i mezinárodními pozorovateli. Výsledky mezinárodních výzkumů (PISA, TIMSS)²⁰ poukazují na vzdělanostní nerovnosti žáků a na snižující se úroveň vzdělávání. Mnozí čeští odpůrci (např. Walterová, Greger, Straková) dokonce označují znovuzavedení víceletých gymnázií jako jednu z největších chyb v polistopadovém vývoji školství.

Jak uvádí Greger: „...víceletá gymnázia jsou spíše školami bez špatných žáků než školami pro nadané žáky, jak bývá často deklarováno, a že pro úspěšnost přijetí na víceletá gymnázia hraje zásadní roli sociální původ, a víceletá gymnázia tak navštěvují žáci s podnětným rodinným zázemím. Zřejmé pak je, že víceletá gymnázia přinášejí řadu důsledků i pro základní školy, které se často stávají školami zbytkovými, na což poukazují učitelé i ředitelé škol“.²¹

Tento typ školy má však i mnoho tradičních zastánců především mezi učiteli a rodiči žáků osmiletých gymnázií. Argumentují vyšší kvalitou výuky a péčí o nadané a talentované žáky. Výuka na víceletých gymnáziích je náročnější a intelektuálně bohatší. Učitelé víceletých gymnázií říkají, že jsou typem školy, kde se vzdělávají děti, co se chtějí učit, a není možné vzdělávat žáky s různými schopnostmi společně v jedné třídě. Gymnázium poskytuje náročnější studium v klidnějším prostředí, bez výchovných problémů.²²

Vzdělávací politika je však přímo i nepřímo ovlivňována veřejným míněním a prozatím existenci víceletých gymnázií podporuje. Proto snahy o jejich zrušení, kterých již bylo několik, zatím zůstávají nerealizovány.

---

¹⁹ DVOŘÁK, D. *Česká základní škola: vícepřípadová studie*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 66

²⁰ *Mezinárodní výzkumy PISA, TIMSS* [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.csicr.cz>>

²¹ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 63

²² SUCHÁČEK, P. *Víceletá gymnázia v českém vzdělávacím systému: funkce a dopady*, diplomová práce, FF MU, 2013

2 PŘECHOD MEZI PRIMÁRNÍM A NIŽŠÍM SEKUNDÁRNÍM STUPNĚM VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 Přejchod mezi stupni v ČR

Žák během své vzdělávací dráhy několikrát změní vzdělávací instituci – ať už se jedná o přechod z mateřské školy do základní školy, či postup dále do škol vyššího sekundárního a terciárního vzdělávání. Vždy se jedná o změnu, kterou může jedinec vnímat obtížněji a musí se vyrovnávat se zjevnými i skrytými problémy, které změna prostředí i kolektivu provází.

Dosud opomíjeným tématem přechodu mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání se věnuje kolektivní monografie vydaná Centrem základního výzkumu školního vzdělávání - *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Jedná se o zatím nejucelenější vhlad do komplexní problematiky výzkumu tohoto mezníku realizovaný v letech 2006 - 2011. Autoři se věnují úvahám o specifikách každého ze stupňů, ale také se mluví o potenciálních rizicích a problémech, které pro žáky mohou nastat. Hledají řešení usnadnění přechodu a navrhuji podpůrná opatření ke zlepšení procesu přechodu.

Přejchod – tak bývá nejčastěji označován onen postup z primárního na nižší sekundární stupeň vzdělávání. Kromě tohoto klíčového pojmu se můžeme především v zahraniční literatuře setkat také s pojmy tranzice a transfer. Tranzice je pojem, jež se ustálil i v české terminologii a podle Walterové: „...*koresponduje se situací v našem vzdělávacím systému, kdy většina žáků přechází na druhý, vyšší stupeň téže základní školy.*“ Transfer se častěji používá při vyjádření přesunu či přestupu, kdy žáci odcházejí na jinou školu (v našich podmínkách sem můžeme zařadit přestup z neúplné školy na školu plně organizovanou či přechod na osmileté gymnázium).²³

Typy přechodů mezi primárním a nižším sekundárním stupněm můžeme rozdělit na 3 skupiny:

1 - Skrytý přechod

V ČR je nejčastějším typem přechodu. Jedná se o přechod v rámci jedné instituce, plně organizované školy. Žákovi je tedy umožněno absolvovat základní vzdělávání „pod jednou

²³ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 55

střechou“, ve známém prostředí a kolektivu. Tento přechod se zdá být do jisté míry skrytý či neviditelný a může být často přehlížen, protože se nejedná o viditelnou změnu instituce.

2 – Dobrovolný přechod

Jedná se o přechod dobrovolný z vlastního rozhodnutí rodičů a žáka. Nejčastěji je to přechod na víceleté gymnázium (či výběrovou školu). Přijetí podléhá výsledkům přijímacího řízení. Na víceletá gymnázia odchází téměř 9 000 žáků, což představuje přibližně 10 % dětí 5. ročníku. Tento typ studia volí většinou rodiče s vyšším vzděláním a lepším socioekonomickým zázemím, je to volba prestižní a statusová. Studiem na gymnáziu vidí lepší podmínky pro vzdělávání a budoucnost svých dětí a jsou tomu ochotni věnovat jak čas, tak finance.

3 – Přechod z nutnosti

Tento typ přechodu se týká žáků, kteří na prvním stupni navštěvovali neúplnou školu, nejčastěji na vesnici, kterých je v českém prostředí 33 %. Po skončení pátého ročníku jsou děti a jejich rodiče nuceni volbou nové školy projít. Jednou z alternativ je volba víceletého gymnázia nebo plně organizované školy ve větší obci. Do rozhodování ovšem vstupuje více faktorů než jen představy o vzdělávací dráze dítěte. Počet žáků 5. tříd, kteří musí základní školu změnit, je stejný jako počet dětí, které odchází na víceletá gymnázia, tedy asi 9 000 ročně.²⁴

2.2 Přechod mezi stupni v zahraničí

Povinná školní docházka trvá ve většině evropských států 9 let. Přitom délka primárního stupně výrazně převyšuje délku nižšího sekundárního stupně. Poměr roků 5 : 4, který je zavedený v ČR je v podstatě ojedinělý. Délka primárního vzdělávání se pohybuje od 4 – 7 let, nejčastěji je to šestiletá délka zavedená v 15 zemích. Ve značné většině zemí je primární stupeň organizačně i institucionálně oddělen od škol nižšího sekundárního stupně.

Jednotná základní škola, která v jedné instituci spojuje 1. a 2. stupeň a je určena všem žákům, je zřizována tradičně v severských zemích (Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko, Island). Dále to jsou postsocialistické státy (Estonsko, Lotyšsko, Rumunsko, Slovinsko), které zachovaly jednotnou školu, jen ji transformovaly.

---

²⁴ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 65

V dalších postsocialistických zemích (ČR, Slovensko, Maďarsko, Bulharsko, Litva) slučuje základní škola 1. a 2. stupeň v jedné instituci, ve které se vzdělává většina žáků. Byl ale obnoven systém víceletých středních výběrových škol (gymnázia), do kterých vstupuje přibližně 10 % žákovské populace po absolvování 1. stupně.

Specifickým vývojem prošlo základní vzdělávání v Polsku, kde byla v 90. letech zavedena víceletá gymnázia. Po deseti letech byla ovšem zrušena a nahrazena neselektivní tříletou nižší střední školou – gymnáziem určeným pro všechny žáky v daném věku.

V Německu, Rakousku, Nizozemí a Lucembursku jsou školy poskytující nižší střední vzdělání selektivní, institucionálně diferencované.²⁵

2.3 Proces adaptace a možné problémy

Při přechodu mezi jednotlivými stupni základního vzdělávání se mohou objevit menší či větší problémy. Tyto problémy většinou pramení z organizačních či kurikulárních odlišností obou stupňů nebo ze změny třídního kolektivu. Pro mnohé žáky je přechod spojen s ještě markantnější změnou, kterou je změna instituce či dokonce města. Se všemi změnami, i s problémy z nich plynoucími se musí školák vyrovnat a do nového prostředí se adaptovat.

Pojem adaptace je v pedagogickém slovníku obecně vymezen jako: „... *proces přizpůsobení se něčemu. Adaptace sociální znamená přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám (např. adaptace při přechodu z jednoho stupně školy na druhý).*“²⁶

Každý žák zvládá proces adaptace jinak, u někoho může proběhnout zcela hladce, u jiného může být spojen s určitými problémy nebo se zvýšenou psychickou zátěží, či stresem. Rozdílná úroveň adaptace je výsledkem vzájemného působení individuálních dispozic a sociálních vlivů, kterým je dítě vystaveno. Při špatné nebo nedostatečné adaptaci v novém prostředí a pod vlivem dalších faktorů může u jistého procenta dětí docházet k problémovému vývoji chování. Toto může vést až k prohlubování sociálně patologických jevů.

Přechod na druhý stupeň provází vznik nových třídních kolektivů, při jejichž vývoji je důležitá otázka klimatu školy, ale především třídy. Školní třída představuje sociální prostředí, které ovlivňuje život učitele i žáků. Klima se vytváří jak ve vyučování, tak

²⁵ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 61-62

²⁶ PRŮCHA, J., et al. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 11-12

i o přestávkách, výletech a dalších společenských akcích třídy. Velmi vhodně a účinně se jeví účast třídního kolektivu v adaptačních programech či pobytech. Pomocí her a zábavy pomáhají bližšímu seznámení a stmelení žáků a ulehčují jedinci nalézt své místo ve skupině. Podstatou je vytvoření silných pozitivních vazeb účastníků mezi sebou, včetně učitele.²⁷

Kvalita třídního prostředí a vzájemných vztahů působí na účinnost výchovného a vzdělávacího procesu a do určité míry má i účast na studijním úspěchu žáka. Žáci se seznamují s novým, náročnějším způsobem výuky, s různými přístupy a výukovými metodami i zcela novými předměty. V návaznosti na tyto změny se může objevit zhoršení studijních výsledků žáků, ať už v jednom nebo ve více předmětech. Velmi důležitou roli zde hraje osoba učitele a jeho přístup k žákovi i objektivní posuzování jeho školního výkonu.

Další výraznou změnou, kterou řadím do režimových změn, je doprava žáka do nové instituce. Toto se týká především žáků, kteří dojíždí denně do škol nižšího sekundárního stupně z okolních vesnic. Pravděpodobně budou nuceni využívat hromadnou dopravu, která je závislá na jízdním řádu. To s sebou přináší úpravu režimu (časnější vstávání, hlídání času odjezdu autobusu) i jisté finanční náklady. Usnadnění této výrazné změny může být, alespoň v začátcích, řešeno např. společnou dopravou automobilem s rodiči.

Tomu, jak zmíněný přechod vnímají samotní žáci, se věnoval tým řešitelů projektu Centra základního výzkumu školního vzdělávání. Z výzkumu vyplynula velká očekávání, která pátáci mají. Na jedné straně to byly obavy, na druhé pozitivní očekávání. Nejčastější byla obava z nových spolužáků, předmětů a učitelů, kteří se budou navíc střídat. Toto úzce souviselo s obavou ze zhoršení prospěchu, přísnějšího známkování i většího množství domácích úkolů, domácí přípravy. Mezi pozitiva patřila příležitost žáků patřit „k těm starším“. Mnohdy přechod vnímají jako „nový start“ bez nálepky, bez předsudků spojených s dřívějšími problémy studijního i kázeňského charakteru. Dále očekávají lepší udržování třídní kázně učiteli. Informace o druhém stupni většinou žáci dostávají od starších spolužáků či sourozenců, ale bývají značně zkreslené. Poměrně málo informací pochází od učitelů, kteří žáky přechodem spíše „straší“. Více informují žáky uvažující o přestupu na víceletá gymnázia. Střídání učitelů je ve výzkumu hodnoceno zpětně žáky šestých tříd, kteří nacházejí klady i zápory. Kladně je hodnocena různorodost hodin, nejsou

---

²⁷ ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 13

nudné. Mezi negativa patří odlišné styly výuky a také větší nekoordinovanost mezi vyučujícími i hodinami vzájemně.²⁸

Přechod mezi primárním a nižším sekundárním stupněm je pro žáky významný předěl. Neměl by být vedením školy, učiteli ani rodiči podceňován a zasloužil by si mnohem více pozornosti. Mezi opatření, která by měla usnadnit žákům přechod, patří především dostatek objektivních informací o změnách, které je na druhém stupni škol čekají. Na školách se řeší školní události jako je vítání prvňáčků nebo naopak odchod žáků z devátých tříd, což je samozřejmě dobře. Ale problém s přestupem na jiný stupeň, na jinou školu, zůstává spíše v pozadí.

---

²⁸ WALTEROVÁ, E. et al. *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 219-231

3 AKTÉŘI VZDĚLÁVACÍ DRÁHY DÍTĚTE

Podle Průchy je vzdělávací dráha: „...*průchod jedince různými stupni a druhy škol, resp. institucí formálního vzdělávání, během jeho života. Vzdělávací dráhy lidí jsou určovány jak jejich vlastní volbou, tak sociokulturními faktory (např. vliv úrovně vzdělání či profese rodičů na vzdělávací dráhu jejich dětí) a také přístupností vzdělávání, rovností vzdělávacích příležitostí. Realizované vzdělávací dráhy lidí vytvářejí určitou vzdělanostní strukturu populace.*“²⁹

Každý člověk může v našem školském systému absolvovat jinou studijní dráhu a získat různé vzdělání. Proces získávání znalostí a dovedností je důležitou součástí lidského života. Tento proces je však ovlivněn řadou faktorů, které na nás vědomě či nevědomě, více či méně působí. V potaz se berou nejen individuální schopnosti jedince, ale i faktory pocházející z jeho blízkého okolí. Obdobně je tomu i v situaci, kdy volíme studijní dráhu pro své potomky. Při přechodu na nižší sekundární stupeň mají rodiče, společně s dětmi, možnost poprvé více či méně zasáhnout do vzdělávací dráhy dítěte. Tento výběr může být mnohdy ovlivněn i dalšími osobami, se kterými je dítě v kontaktu. Ať už se jedná o spolužáky či vrstevníky, tak o pedagogy. Každé zmíněné skupině se věnuji v samostatné podkapitole.

3.1 Osobnost žáka

Je důležité vzít na vědomí, že dítě není nedokonalý tvor, který se jenom připravuje na život v dospělosti, ale že v každé své vývojové fázi je určitou svébytnou osobností se specifickými vývojovými úkoly a specifickými potřebami. Naplnění potřeb a požadavků jednoho vývojového stádia je nezbytnou podmínkou zvládnutí nároků období následného a tím vlastně i celého dalšího běhu života.³⁰

Žák, subjekt edukačního vzdělávacího procesu, se v období povinné školní docházky nachází v období, k jehož časovému vymezení přistupují autoři rozdílně.

Dle Vágnerové se školní věk dále dělí na raný, střední a starší. Ten je vymezen jednak časově a jednak školní docházkou ve vztahu k příslušnému stupni školy.

- raný školní věk – spojen se zahájením školní docházky a trvá přibližně do 9 let
- střední školní věk – trvá od 9 – 11 - 12 let, kdy žák přechází na druhý stupeň

²⁹ PRŮCHA, J., et al. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 363

³⁰ MATĚJČEK, Z. a M. POKORNÁ. *Radosti a strasti*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1998, s. 101

- starší školní věk – trvá do 15 let, kdy žák ukončuje povinnou školní docházku³¹

Naproti tomu Průcha vymezuje období mladšího školního věku (6 - 10 let), období prepubescence (11 - 13 let) a vlastní pubescenci (13 - 15 let). Jedná se o tradiční pedagogicko-psychologický přístup.³² V současnosti se v naší odborné literatuře můžeme setkat i s anglosaským pojetím adolescence, kterou dále rozlišuje na časnou adolescenci (10 - 13 let), střední adolescenci (14 - 16 let) a pozdní adolescenci (17 - 20 let).³³

Žák se v období přechodu do škol nižšího sekundárního stupně ocitá souběžně i v počátcích předělu z dětství do dospívání. Jedná se o významnou vývojovou etapu, ale zároveň jde o nejbouřlivější období v životě jedince. Dospívání začíná u dívek většinou o 1 - 2 roky dříve než u chlapců. Celkově je na toto období pohlíženo jako na velmi složitou fázi vývoje, která s sebou nese řadu změn fyzických, psychických i sociálních.

Bílá kniha se o osobě žáka na druhém stupni vyjadřuje takto: „... náročnost druhého stupně vyplývá z výrazných hormonálních, tělesných, psychických a osobnostních změn žáků v období puberty nastupující dříve než u minulých generací. Tyto změny se projevují především ve zvýraznění individuálních rozdílů mezi žáky – ve snaze projevit vlastní identitu, odlišit se od druhých, ve velké kolísavosti výkonů, pracovní i životní aktivity, zájmů, citů a nálad, názorů a stanovisek, ve velké kritičnosti vůči dospělým a jejich světu, v rozporném hodnocení sebe sama, svých možností a představ o budoucnosti a budoucím povolání. Výrazným rysem tohoto období je také odmítání ověřených pravd a snaha prožít všechno na vlastní kůži.“³⁴

Tělesné změny (růstové tempo, nárůst váhy) v dospívání jsou podmíněny zvýšenou hormonální činností. Hormonální změny sebou přinášejí větší či menší kolísavost emočního ladění, větší labilitu a tendenci reagovat přecitlivěle i na běžné podněty. Pubescent ztrácí bývalou citovou jistotu a stabilitu, se zvýšením nejistoty souvisí i větší dráždivost a napětí. Má často pocit, že mu dospělí nerozumí a může zažívat pocity méněcennosti. Současně se objevují první známky pohlavního zrání (vývin sekundárních pohlavních znaků).³⁵

³¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 255-256

³² PRŮCHA, J., et al. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 237

³³ MACEK, P. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 35-36

³⁴ *Bílá kniha* [on-line]. c2015 [cit. 2015-01-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 214

Období dospívání a s ním spojené změny se týkají nejen osoby pubescenta, ale i jeho vztahu k rodině, vrstevníkům i ke škole. Příslušnost pubescenta k rodině je stále důležitou součástí identity školáka, ale vazba na rodiče už není tak úzká. Vztah k učiteli je neutrálnější oproti období raného školního věku, školák už má vlastní vyhraněný postoj ke škole. Naopak na důležitosti nabývá skupina vrstevníků, se kterými se jedinec ztotožňuje a řadí se k nim. Délka období pubescence je velice individuální, stejně jako její průběh a intenzita. Jedinec se pomalu odpoutává od dětství, avšak dospělým ještě stále není.

3.2 Rodina

„Rodina a škola zaujímají v oblasti vzdělávání komplementární role. Jak uvádí T. Kellaghan, liší se tyto dvě instituce ve svých prioritách, požadavcích a očekáváních, v organizaci času a prostoru, ve vztahu k dětem, v míře formálnosti a v řadě dalších aspektů. Sdílejí však společný cíl – zajistit optimální vývoj dětí.“³⁶

Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Dále je také základním činitelem demografického vývoje, sociální, ekonomické i kulturní struktury. Můžeme ji též chápat jako instituci, která zajišťuje společenské procesy, základní zprostředkující funkce mezi jedincem a společností. Rodina by měla ve společnosti plnit funkce, které jsou v odborných publikacích definovány rozdílně, ale vycházejí ze stejného principu. Např. dle Lengmeiera a Krejčířové má rodina funkce: *„...reprodukční, hospodářskou, emocionální a socializační.“³⁷*

Základní účel rodiny by měl být jasný – plodit a vychovávat své potomky jako pokračovatele rodu. Ale zároveň vytvořit podmínky pro jejich zdravý biologický rozvoj. Zajistit podnětné a tvůrčí prostředí, které bude vychovávat samostatné a zodpovědné jedince. Zabezpečit je nejen ekonomicky a materiálně, ale také zajistit pocit bezpečí a emoční stabilitu všem svým členům. Každé dítě je výrazně ovlivněno působením okolí, ve kterém vyrůstá a vyvíjí se. Právě prostředí rodiny je považováno za nejdůležitější socializační prostředí. Dítě zde získává rané socializační zkušenosti, které dále uplatňuje ve společnosti. Výchova v rodině je ve srovnání s výchovou školní výrazně individuální, a to jak ve svých podmínkách, tak při užívání výchovných metod, prostředků a forem.

³⁶ RABUŠICOVÁ, M. *Škola a (versus) rodina*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 22

³⁷ LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 183-184

O důležitosti rodiny ve vztahu ke školákovi se vyjadřuje Vágnerová takto: „...rodina je důležitou součástí identity školáka. Dítě považuje svou příslušnost k rodině za samozřejmost, která zároveň funguje jako emoční zázemí i opora jeho osobní prestiže. Vztahy dítěte prepubertálního věku k rodičům jsou stále pevné. Rodiče uspokojují celou řadu potřeb školáka. Specifickým způsobem přispívají k naplnění potřeby smysluplného učení, jsou modelem určité role, vzorem chování.“³⁸

Život v rodině je ovlivněn i sourozenci, kteří jsou její nedílnou součástí a aktivně se podílejí na rodinné socializaci. Sourozence si dítě vybrat nemůže a musí se jim přizpůsobit a snažit se s nimi vyjít. Dítě s nimi sdílí zkušenosti z rodinného prostředí, pro jiné nedostupné. Vytvářejí se mezi nimi hlubší a často i komplikovanější vazby a vztahy, vč. soupeření i vzájemné spolupráce. Pořadí narození sourozenců zvyšuje rozvoj určitých osobnostních rysů, které jsou trvalého charakteru a přetrvávají po celý život. Starší sourozenec bývá dominantnější a může poskytovat mladšímu ochranu a jistý pocit bezpečí. Mladší sourozenci mohou mít více sociálních zkušeností právě díky interakci se staršími sourozenci. Sourozenci se ovlivňují i nepřímo a to postojem, jaký k nim zaujímají rodiče. Vztahy mezi sourozenci bývají vřelejší a vyrovnanější, pokud se k nim chovají stejným způsobem a v očekávání a hodnocení se shodují.³⁹

Vztahy v rodině hrají velice důležitou roli ve školní úspěšnosti dítěte. Významný vliv na vzdělávací výsledky má především emoční stabilita rodinného prostředí a pozitivní klima. Vzájemný kladný vztah rodičů s dětmi, způsob komunikace, ale i společné rodinné aktivity se odráží ve všestranném rozvoji osobnosti dítěte.

Strategie při výběru vzdělávací dráhy dítěte

Strategie uplatňované při výběru školy jsou určitými postupy používanými při plánování studijní dráhy dítěte. Ve výzkumu pracuji s rodiči dětí, které jsou ve věku 11 - 12 let. V takto nízkém věku dítěte mají rodiče zásadní roli při rozhodování o jeho budoucí vzdělávací dráze. I když už v tomto věku dochází k určité komparaci přání a požadavků mezi dětmi a rodiči.

Životní a kulturní úroveň rodiny, možnosti osobního a profesního růstu jednotlivých členů rodiny mají zásadní vliv na vzdělávací dráhu potomků. Dosažení kvalitního vzdělání je v rámci našeho sociokulturního prostředí považováno za jeden z rozhodujících faktorů

---

³⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 268

³⁹ Tamtéž, s. 269-271

budoucího uplatnění jedince v profesním životě. Nejen z tohoto důvodu vnímají rodiče výběr vhodné školy jako jednu z priorit ve výchově svých dětí. Výběr kvalitní školy bude naplňovat jejich představy o adekvátním vzdělání a výchově.⁴⁰

Na studijní dráhu dítěte má rovněž nemalý vliv počet sourozenců i pořadí narození mezi sourozenci či pohlaví dítěte. Například nejstarší dítě získává dominantní pozici a bývá vzorem pro mladší sourozence nejen v oblasti vzdělávání. Specifickou situací je role jedináčka, na kterého mají rodiče velké nároky, mají sklon dítě přetěžovat či naopak stále ochraňovat. Volba studijní dráhy je pak ovlivněna i množstvím zdrojů (finančních prostředků, času i osobní podpory), které může rodina investovat do vzdělání svých dětí. Pokud je dětí v rodině více, je nutno zdroje mezi ně dělit.⁴¹

Řada českých i zahraničních výzkumů poukazuje právě na socioekonomický status rodiny (SES) jako na jeden z významných faktorů, který má vliv na vzdělávací dráhu dítěte. Jedná se o společenské a hospodářské postavení rodiny – tzn. druh profese a dosažené vzdělání rodičů, výše výdělku a sociální kapitál rodiny. SES má vliv na výběr náročnější školy pro své dítě, ale i ochotu větší investice do vzdělávání, ať už formou vynaložené energie nebo peněz. Volba školy na úrovni nižšího sekundárního stupně je výrazně podpořena dvoukolejností našeho vzdělávacího systému a zvyšuje aspirace rodičů s vysokým SES a snižuje aspirace rodičů s nízkým SES. Jde o skutečnost, která nutně přivádí rodiče k přemýšlení o tom, jakou cestou by se jejich dítě mělo na své školní dráze vydat. Zda pokračovat ve studiu na základní škole, nebo zvolit víceleté gymnázium. Rodiče formulují své postoje především směrem ke svému dítěti, nad dopady v rámci celého školského systému se však příliš nezamýšlejí.⁴²

Strategií uplatňovanou při výběru základní školy se zabýval sociologický výzkum zaměřený na postoje rodičů a žáků ke vzdělávání formou kvantitativního šetření (STEM MARK). Bylo zjištěno, že ač je vzdělání dítěte pro většinu rodičů významná hodnota, praktickému výběru školy se věnovala jen část z nich. Mírná nadpoloviční většina rodičů pro své dítě školu nevybírala a poslala je do nejbližší školy, která byla k dispozici. Dalším nejčastějším motivem pro výběr školy bylo dotazování rodičů v okolí na zkušenosti a následný výběr podle pověsti školy. Jen poměrně malá část rodičů školy osobně navštívila a nahlédla i do výuky nebo hledala skutečně výběrovou školu, bez ohledu

⁴⁰ KASÍKOVÁ, H. a J. STRAKOVÁ. *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 99

⁴¹ RABUŠICOVÁ, M. *Škola a (versus) rodina*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 28

⁴² KASÍKOVÁ, H. a J. STRAKOVÁ. *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 100

na vzdálenost od bydliště. Přístup k výběru školy a jeho náročnost závisela především na SES rodiny.⁴³

3.3 Vrstevníci

Kohoutek uvádí: „...spolužáci a vrstevníci mají často pro jedince větší subjektivní význam než jeho rodiče. Nesmíme se však domnívat, že v pubertě děti neuznávají vůbec žádnou autoritu a řád. Ve skutečnosti dítě má potřebu autority, touží po vzoru, po přimknutí k silné osobnosti. Klade však na autoritu vysoké nároky, má-li se jí podřídít a citově se k ní přimknout. Pubescent se rád podřizuje pouze tomu, koho plně obdivuje, koho považuje za mocného, velkého, úctyhodného či krásného.“⁴⁴

Kontakt s vrstevníky je pro dítě školního věku velmi významnou potřebou a identifikace s vrstevnickou skupinou je jedním z mezníků socializace. Znamenají pro něj oporu, navzájem si rozumí a chápou své jednání a chování. Díky skupině vrstevníků si dítě osvojuje socializační kompetence – učí se komunikovat, soupeřit, spolupracovat, získávat různé role. Dítě nalézá své kamarády ve třídě, škole, ale i např. v okolí svého bydliště nebo během volnočasových aktivit.

Ve školní třídě se dítě ocitá v kolektivu vrstevníků přibližně stejného věku bez nějakého výběru. Kamaráda si zde však vybírá vlastní volbou a může ho tedy i odmítnout. Při výběru jsou pro něj důležité společné zájmy a aktivity, ale i vzájemná pomoc. Spolužáci jsou považováni za rovnocenné a všichni sdílejí stejné výhody i nevýhody postavení školáka. Normy stanovené ve třídě spolužáky se stávají pro dítě čím dál větší autoritou než normy zastávané učitelem. Žáci bývají více kritičtí, přestávají na sebe žalovat a spíše se zastanou spolužáka. Oboustranná motivace a dosažení vyšší úrovně vyvolává v žácích vzájemnou soutěživost. Ve vrstevnické skupině se od dětí očekává stejné chování, a kdo se chová jinak, bývá ostatními odmítán.⁴⁵

Oblíbené mezi vrstevníky jsou děti společenské, otevřené, komunikativní, pomáhající a podporující druhé. Děti školního věku volí spíše kamaráda stejného pohlaví a výrazněji se oddělují skupiny chlapců a dívek, což úzce souvisí s rozvojem pohlavní identity.

⁴³ Sociologický výzkum, STEM MARK, MŠMT. [on-line]. c2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/postoje-a-nazory-verejnosti-skolstvi-a-vzdelavani>>

⁴⁴ MAŇÁK, J. a T. JANÍK. *Orientace české základní školy*. 1. vyd. Brno: PdF MU, 2005, s. 48

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 293

Pro dívčí skupiny je typická větší blízkost založená na sdílení pocitů a komunikaci, chlapecká přátelství jsou založena spíše na společných aktivitách a zájmech.⁴⁶

Ve středním školním věku se přátelství dětí posouvá více k loajalitě a vzájemné pomoci a porozumění. Jsou si blízcí a svěřují si důvěrné informace. Kamarád je ten, kdo nezradí, udrží tajemství a je pro dítě zdrojem jistoty. Díky vrstevnickým vztahům se dítě stává samostatnějším a méně závislým na rodině. Děti se mezi vrstevníky učí jiným způsobům chování, jednání i vyjadřování, než na které jsou zvyklé z domova.

Přátelství má v životě člověka nepostradatelný význam. V budoucnu mohou vrstevníci poskytnout zajištění stejných potřeb spojených s citovou vazbou, jakou jedinci zajišťovali rodiče. Učí jedince mít pochopení pro druhé i sebe sama a ve vztahu k druhým i trénování prosociálního chování i zvládání každodenních problémů. Zkušenost s vrstevníky ve školním věku se projeví v pozdějším věku v rozvoji intimních vztahů.⁴⁷

Vrstevnické skupiny však nemusí na jedince působit pouze pozitivně, obzvlášť pokud se skupina orientuje k nebezpečným a rizikovým aktivitám. Období adolescence je spojeno s rozvojem rizikového chování – problémy ve vztahu ke škole, vyhybavé chování k autoritám, agresivní chování, vandalismus, užívání návykových látek atd. A právě touha adolescenta být součástí určité vrstevnické skupiny, která má své normy, může být spouštěčem k experimentování s rizikovým faktorem.

3.4 Osobnost učitele

Podle Průchy je: „...učitel jedním ze základních aktérů vzdělávacího procesu, profesně kvalifikovaný pedagogický pracovník...Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení a jeho výsledky.“⁴⁸

Osobnost učitele má ve vyučování a ve výchovné práci rozhodující úlohu. Úzký kontakt a důvěra mezi učiteli a žáky je základem pro příznivou pracovní atmosféru a ve značné míře ovlivňuje i výsledek vzdělávání. Na osobě učitele záleží, jak se budou žáci ve škole cítit, zda se budou do školy těšit a zda na ni budou po letech vzpomínat.

Předpokladem kladného vlivu na žáky je autorita učitele, jeho kvalifikovanost a působivost jeho osobnosti. Autorita přitom značně závisí na jeho odborné a společenské pověsti

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 292-295

⁴⁷ Tamtéž, s. 296

⁴⁸ PRŮCHA, J., et al. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 326

i morálních a charakterových vlastnostech. Pedagog imponuje žákům především svým kladným a spravedlivým postojem k nim. Autoritu si musí dospělý budovat především v přístupu a jednání k dospívajícímu, což klade na učitele obrovské nároky.⁴⁹

Třídní učitel na úrovni primární školy je pro malého školáka bezvýhradnou autoritou. Na začátku školní docházky má dítě k učiteli nekritický vztah, často bývá jeho vzorem. Převážnou většinu předmětů vyučuje jeden učitel v jedné kmenové třídě. Učitel je tedy s žáky v každodenním kontaktu po celý vyučovací čas. Pro mladšího žáka je důležitý názor učitele na něho samotného, ale i na jednotlivé spolužáky, čímž ovlivňuje i vztahy k ostatním dětem navzájem.

Druhý stupeň se od prvního liší především v organizaci vyučování také tím, že už většinu předmětů nevyučuje jeden vyučující. Učitelé se střídají dle vyučovaných předmětů a jednotlivých specializací. Žáci na druhém stupni, s ohledem na dosažení určité úrovně osobnostní zralosti, už mají ve vztahu ke škole vyhraněný názor a osobu učitele neberou jako bezvýhradnou autoritu. Názor učitele už není brán jednostranně, ale stále více je posuzován podle objektivní hodnoty sdělení. Nejdůležitější je pro žáky to, zda učitelovy nároky odpovídají předem stanoveným pravidlům. Důraz je kladen na spravedlnost a stejné posuzování pro všechny žáky.⁵⁰

Kraus uvádí: „*Pro žáky, především při přechodu na školu se jako zásadní jeví proces adaptace. Jde o proces individuální, a to jak ze strany učitele, tak žáka. Jde, především pro žáka, o proces náročný a někdy dlouhodobý. Může vyústit v jistou spolupráci, ale může se vytvořit vztah kontroverzní.*“⁵¹

Učitel je jedním z důležitých činitelů, který může ovlivnit průběh přechodu mezi jednotlivými vzdělávacími stupni a proces adaptace. Učitel, který děti z prvního stupně předává, by je měl informovat o všech změnách, rizicích a problémech, které by je mohly na druhém stupni potkat. Učitel pomáhá radou či doporučením rodičům při rozhodování o další vzdělávací dráze dítěte. Nelehkou úlohu má i učitel, který na druhém stupni žáky přebírá. Stojí před úkolem vybudovat stabilní třídní kolektiv ve třídě, ze které odešli žáci na víceletá gymnázia a do níž přišli žáci z neúplných škol. Někdy se může jednat o obměnu i poloviny třídy. Utváření kolektivu je dlouhodobým procesem a během běžného

---

⁴⁹ *Vztahy mezi učitelem a žákem*. R. Kohoutek, blog. [on-line]. c2015 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/vztahy-mez-ucitelem-a-zakem>>.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 283-287

⁵¹ KRAUS, B. a V. POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 91

výukového procesu je velmi obtížné. Jistou podporou bývají adaptační kurzy či programy, které formou seznamovacích a stmelovacích her a aktivit pomáhají vytvořit stabilní třídní kolektiv, včetně vazby na třídního učitele.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE

Teoretická část bakalářské práce je vzhledem do problematiky přechodu mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání. Stala se východiskem pro část praktickou. Ve čtvrté kapitole bakalářské práce se zabývám popisem realizace svého výzkumného šetření. Představuji zde cíl výzkumu, výzkumné otázky, výzkumný soubor i metodu sběru dat. Skrze analýzu získaných dat a jejich následnou interpretaci odpovídám na výzkumné otázky.

Ve své práci jsem se rozhodla pro použití kvalitativního výzkumného postupu, protože umožňuje získat podrobnější informace o zkoumaném fenoménu. Švaříček, Šed'ová označují kvalitativní přístup: „...za proces zkoumání jevů a problému v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“⁵²

Disman se ke kvalitativní strategii vyjadřuje následovně: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“ Výhodou může být získání mnoha informací, avšak od malého počtu jedinců. Limitem kvalitativního výzkumu je především problematické zobecnění získaných informací na celou populaci. Na rozdíl od kvantitativní strategie dosahuje tento typ výzkumu navíc nízké reliability, jelikož standardizace dat je velmi malá. Proto závěry konkrétního výzkumu také nelze generalizovat na širší populaci, je nutné o nich uvažovat v rámci dané lokality.⁵³

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumným problémem práce je přechod žáků mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání. Cílem mého výzkumu bylo zjistit postoje a názory rodičů, jak ovlivňují a vnímají přestup svých dětí z neúplné venkovské školy do škol nižšího sekundárního stupně. Zajímalo mě, jaké faktory hrály roli při výběru konkrétní školy, jak proběhl proces adaptace na nové prostředí i zvládnutí změn a nároků, které jsou

---

⁵² ŠVAŘÍČEK, R. a K. ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 17

⁵³ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická zralost*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 285 - 289

s přestupem spojeny. Na základě formulace cíle výzkumu jsem si stanovila tři specifické výzkumné otázky (SVO):

SVO 1: Jaké faktory hrály roli při výběru konkrétní školy na druhém stupni?

SVO 2: Jakým způsobem proběhla ze strany rodiny či školy příprava na přestup?

SVO 3: Jak vnímají rodiče proces adaptace a zvládnutí nároků a změn spojených s přestupem dítěte do škol nižšího sekundárního stupně?

Specifické výzkumné otázky (SVO) jsem dále rozpracovala na jednotlivé tazatelské otázky (TO) na základě pyramidového modelu.⁵⁴

4.2 Metoda sběru dat

Jako metodu sběru dat jsem zvolila rozhovor neboli interview, podle Švaříčka nejpoužívanější metodu sběru dat v kvalitativním výzkumu. Přesněji řečeno polostrukturovaný rozhovor jako jednu z možných variant, který „...umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě. Jeho cílem je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.“⁵⁵

Argumentem pro volbu polostrukturovaného rozhovoru bylo i téma výzkumu, které dle mého názoru vyžaduje přímý a osobní kontakt s informanty. Předpřipravené tazatelské otázky eliminovaly nervozitu a obavy během rozhovoru, což jsem ocenila zejména jako tazatel – začátečník. Zároveň však tato varianta nabízí možnost výběru pořadí otázek, jistou volnost v kladení doplňujících či upřesňujících otázek.

Schéma polostrukturovaného hloubkového rozhovoru je uvedeno v příloze č. 1.

4.3 Výzkumný soubor

Informanty jsem vybírala cíleně podle určitých kritérií. Použila jsem záměrný výběr dle Gavory, který je vhodný při použití kvalitativního výzkumu. V kvalitativní strategii se nikdy nepoužívá náhodný výběr. „Záměrný výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání.“⁵⁶

⁵⁴ ŠVAŘÍČEK, R. a K. ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 159 - 160

⁵⁵ Tamtéž, s. 166

⁵⁶ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 79

Tudíž jsem hledala vhodné osoby – rodiče, kteří disponovali vědomostmi a zkušenostmi z daného prostředí a splňovali následující kritéria:

- jejich dítě navštěvovalo na prvním stupni neúplnou vesnickou školu a rodina bydlí na vesnici
- nyní je dítě v 6. třídě běžné ZŠ nebo v primě víceletého gymnázia
- výběr rodičů s různou vzdělanostní úrovní – tj. od výučního listu po vysokoškolský diplom

Rodiče šestáků jsem volila záměrně proto, že jsou pro ně zkušenosti s výběrem školy a přestupem stále ještě čerstvé a živé. Nad dotazy nemuseli dlouho přemýšlet a hledat odpovědi. Ale zároveň již uplynula určitá doba, aby byli schopni novou situaci s odstupem posoudit a zhodnotit.

Tři rodiny jsem znala z dřívějšíka a věděla jsem, že mají dítě v 6. třídě (nebo primě) a výběr školy musely řešit. Každá z rodin mi doporučila další dvě, které byly ochotny se mnou rozhovor provést. Měla jsem tedy celkem 9 rodin, což bylo dostačující. S jednou z rodin se nakonec nepodařilo domluvit na vhodném termínu, kdy by mohl být rozhovor proveden a včas zpracován. Celkem tedy pracuji s 8 rozhovory provedenými s informantkami - matkami dětí.

Tabulka č. 1 - bližší specifikace informantek

Jméno matky	Jméno dítěte	Vzdělání matky	Vzdělání otce	Sourozenci	Volba školy
Simona Zelená	Jiří	Vysokoškolské	Vysokoškolské	0	Příprava na gymnázium→ZŠ
Petra Fialová	Václav	Středoškolské s maturitou	Střední bez maturity	2 starší	ZŠ
Kateřina Šedá	Hana	Vysokoškolské	Středoškolské s maturitou	3 mladší	Gymnázium
Marcela Modrá	Ondřej	Středoškolské s maturitou	Vysokoškolské	2 - starší i mladší	Gymnázium
Lucie Černá	Adéla	Vysokoškolské	Vysokoškolské	1 mladší	ZŠ
Jana Červená	Klára	Středoškolské s maturitou	Středoškolské s maturitou	0	ZŠ
Irena Hnědá	Martin	Vysokoškolské	Středoškolské s maturitou	1 mladší	Příprava na gymnázium→ZŠ
Zdeňka Žlutá	Nikola	Středoškolské s maturitou	Střední bez maturity	1 starší	ZŠ

Místo konání rozhovoru jsem nechala na každé účastnici, většina proběhla u informantky doma nebo v zaměstnání. Pouze v jednom případě jsme využily prostředí kavárny, protože u paní Kateřiny by nebyl zajištěn klid v domácím prostředí - má ještě další 3 mladší děti. Informantky byly předem seznámeny s důvodem provedení rozhovoru, s časovou náročností a zároveň jim byla zaručena anonymita při jeho zpracování. Jména dětí i matek byla změněna a byly použity pseudonymy. Rozhovory probíhaly během měsíce ledna a února 2015 a jejich délka se pohybovala v rozmezí mezi 1 hod až 1 ¼ hod.

Vybrané rodiny bydlí v obcích (do 1 500 obyvatel) v jihomoravském kraji v těsné blízkosti Brna.

4.4 Analýza dat

Rozhovory jsem s vědomím informantů nahrávala na diktafon. Poté byly několikrát přehrávány v audio podobě a následně přepsány do písemné podoby. Tím byla zahájena analýza dat. Při zpracování nebyl použit žádný program na zpracování kvalitativních dat. Analýzu výzkumných dat jsem prováděla technikou otevřeného kódování. *„Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“*⁵⁷

Přepsaný text jsem rozdělila na specifické jednotky, každé z nich jsem přiřadila kód. Kódem je myšleno určité jméno nebo označení, které vystihuje zkoumaný jev nebo téma a odlišuje je od ostatních. Podobným jevům jsou tedy přisuzována podobná či stejná jména a následně jsou kódy seskupovány do kategorií, tzv. kategorizace. Sestavené kategorie jsou pak základem pro analytický příběh.⁵⁸

Získaná data byla analyzována a posuzována dle jejich významnosti ke zkoumanému problému. Ve výpovědích rodičů byly hledány shody, odlišnosti a pravidelnosti v postojích a názorech.

---

⁵⁷ ŠVARÍČEK, R. a K. ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 159 - 160

⁵⁸ Tamtéž, s. 220 - 221

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU - INTERPRETACE

V této části práce prezentuji výsledky zjištěné při samotném výzkumu. Nejprve uvádím souhrnné informace, které byly zjištěny od každé z informantek. V další části prezentuji výsledky dle výzkumných otázek.

5.1 Výsledky výzkumu dle informantů

V této kapitole uvádím nejdůležitější údaje získané od dotazovaných informantek. Přepisy dvou rozhovorů jsou uvedeny v přílohách č. 2 – 3.

Informantka paní Zelená, syn Jiří, příprava na gymnázium→ZŠ

Rodiče Jiřího si přáli, aby šel na gymnázium. Syn to příliš nechtěl. On chtěl jít na základní školu s kamarádem, který ale na gymnázium neměl studijní výsledky. Syn se naopak učil dobře. Ve volbě je utvrzovala i třídní učitelka. Vybrali gymnázium v sousedním městě, o kterém měli dobré reference od ostatních rodičů. Druhou přihlášku podali na gymnázium v Brně, které zvolili s ohledem na informace získané na internetu. Volbou gymnázia jsou přesvědčeni o získání více vědomostí a znalostí a snadnější přijetí na vybranou vysokou školu, kam ho chtějí v budoucnu směřovat. Na prvním gymnáziu byli na informativní schůzce, získali testy z minulých let. Na druhém se byli podívat až v den přijímacích zkoušek. Matka domluvila synovi přípravu na přijímací zkoušky u známé učitelky, která se mu věnovala od října do dubna. Syn ale přijímací zkoušky nezvládl a nebyl přijat ani na jedno z gymnázií. Matka si myslí: „..., že Jirka pokazil přijímačky záměrně, aby mohl jít do školy s kamarádem Radkem.“ Až v květnu začala rodina řešit, do jaké základní školy syna přihlásí. Škola v sousedním městečku, kde se nachází i gymnázium, neměla údajně nejlepší reference na druhý stupeň. Ale toto mínění rodičům vyvrátila třídní učitelka. Syna tedy na základní školu přihlásili, aby mohl jít společně s největším kamarádem Radkem, což bylo jeho jediné přání, co se výběru školy týkalo. Ve škole se podívat nebyli, přihlášení řešili mailem. Do školy se podívali až v září.

Minulá škola měla systém střídání učitelů už od druhé třídy. Každý rok měli jinou třídní učitelku a různě se střídaly i na ostatní předměty, výchovy, angličtinu. Nějaké bližší informace, co je bude čekat na druhém stupni, nedostali. Žáky nepřipravovali na přijímací řízení na gymnázium. Přípravu zajistila rodina. Nová škola jim dala asi měsíc na rozkoukání.

Problémy s nárůstem učiva rodina nezaznamenala. Obavy např. z fyziky se nenaplnily. Znamky měl Jiří i v pololetí stejné, jednu dvojku z angličtiny. Domácí přípravu zvládá sám bez větší pomoci rodičů. Největší změnou je dojíždění, s kterým ale syn problém nemá. Problém vznikl v začlenění se do stávajícího kolektivu žáků: „*ony ty děti je moc do kolektivu nepřijaly... Jsem ráda, že tam nakonec má toho Radka, když se spolu kamarádí už od školky... Protože tam ve třídě mají jednoho agresivního kluka, toto už jsme řešili i s třídní učitelkou...prý to chce víc času si na sebe zvyknout.*“. Matka je nakonec ráda, že tam má alespoň kamaráda Radka, kterého zná už od dětství.

Informantka paní Fialová, syn Václav - ZŠ

Matka uvedla, že syn se nerad učí a od třetí třídy má už horší prospěch, i nějaké trojky. Kvůli jeho studijním schopnostem uvažovala výhradně o ZŠ. Paní Fialovou ve volbě školy ovlivnila špatná zkušenost s druhým stupněm v sousední vesnici, kam chodily obě Václavovy starší sestry a se školou nebyly spokojeny. „*No, on ten druhý stupeň tam nemá moc dobrou pověst....*“ Proto se zamýšleli, jestli syna nepřihlásit na jinou školu. Uvažovali o škole v městské části Brna, kam chodí jeho kamarád z fotbalu a on i jeho rodiče jsou se školou spokojeni. Navíc na druhém stupni nabízí právě tato škola rozšířené hodiny tělesné výchovy se zaměřením na fotbal. Na dni otevřených dveří zjistili, že tam bude přestupovat více chlapců, kteří s ním hrají fotbal ve sportovním klubu. Ve škole se jim líbilo vybavení odborných učeben i přístup pana ředitele i ostatních učitelů, kteří se schůzky zúčastnili. Synovi se ve škole líbila tělocvična a nové hřiště, byl rád, že by tam chodil se známými chlapci. Rodiče byli ujištěni, že stávající třídy budou doplněny o sportovce (dívky i chlapce). Matku toto ujištění utvrdilo v rozhodnutí a syna do školy přihlásila.

Škola na prvním stupni nijak o přechodu žáky neinformovala, ani je nijak nepřipravovala. V nové škole jim zorganizovali jednodenní adaptační program, aby se lépe poznali a skamarádili se. Do třídy jich přišlo asi šest z různých škol. Hned od září najeli na klasický výukový a zkušební režim, nikdo je nešetřil.

Vášek měl ze začátku velké problémy v angličtině, protože jeho spolužáci měli probráno mnohem víc látky. Matka mu domluvila doučování, kam chodí stále a známky i znalosti se zlepšily. Synovi trvalo delší dobu, než si zvykl na nový kolektiv. On sám je spíše nesmělý a samotář. Byl ale rád, že ve třídě znal dva kluky právě z fotbalu. Taky si musel zvyknout na novou třídní učitelku: „*Vaškovi ona ale vůbec neseď. Ona je čerstvá absolventka školy a moc to s děčkama neumí. Předtím měl starší paní učitelku, která mu seděla líp....myslím,*

že má na ně přehnané nároky a on to úplně nezvládá.“ Prospěch se mu zhoršil, čehož se rodiče obávali, přibýly nějaké trojky z nových předmětů a právě z matematiky od třídní učitelky. Ke škole přistupuje laxe, domácí přípravu provádí až na matčino upozornění. Hraje fotbal, který ho baví nejvíce. Ze začátku taky bylo docela obtížné si zvyknout na dojíždění autobusem. Musí jednou přestupovat a hlavně si ze začátku nedokázal poradit, když mu ujel autobus, to řešili společně s matkou po telefonu.

Informantka paní Šedá, dcera Hana, gymnázium

Paní Šedá uvedla, že si je vědoma důležitosti kvalitního vzdělání, a proto se rozhodli, že dceru budou směřovat na víceleté gymnázium. Dcera byla ve škole vždy snaživá a pilná a měla samé jedničky. Rozhodnutí matka objasňovala: „...*pro mě i manžela to bylo jednoznačné rozhodnutí. Hana je cílevědomá a učí se dobře. Gymnázium je škola, která ji připraví výborně na vysokou školu. Chtěli jsme tu kvalitní školu, kde se bude musit hodně učit, a nebude se flákat, jako někde na základce navíc s průměrnými nebo podprůměrnými děckama.*“ Rodiče se rozhodli pro gymnázium na malém městě, druhou přihlášku podali na soukromé gymnázium v okrajové části Brna. Na obou školách se byli i s dcerou podívat a informace zjišťovali i od rodičů, jejichž děti na gymnáziích studují. Pedagogický sbor obou gymnázií je tvořen převážně muži, což bere matka také za velkou výhodu. Navíc bude osm let v jedné instituci na malém městě a nebude muset dojíždět až do centra Brna s dlouhou dobou dojezdu. Na gymnázium se taky hlásila Hančina nejlepší kamarádka, tak se domluvily, že to půjdou zkusit spolu. Hanka se na gymnázium těsně nedostala, ale následně byla na odvolání přijata. V září tak nastoupily na gymnázium obě.

Původní škola se snažila žáky na přechod připravit alespoň střídáním třídní učitelky s učitelkou na angličtinu. Třídní učitelka připravovala žáky hlásící se na gymnázium. Matka sama se s ní doma připravovat nemohla, protože má další tři mladší děti a nebyl na to klid ani časový prostor. Ale byla si vědoma, že je příprava důležitá. Domluvila jí doučování z českého jazyka a matematiky u dvou učitelek, které se s ní připravovaly. Bylo to náročné jak pro dceru časově, tak pro rodinu finančně. Rodina přijetí podřídila všechno. Dcera se v srpnu zúčastnila adaptačního tábora, což bylo určitě přínosem. V září nastupovala do známého kolektivu spolužáků i žáků z vyšších ročníků, které na táboře poznala. Seznámila se i s některými učiteli

Začátek na gymnáziu byl pro dceru hodně náročný, co se týká nárůstu učiva a domácích úkolů. První půl rok byla velmi vystresovaná a nezvládala to s takovým přehledem jako

na základce, což se odrazilo na zhoršení prospěchu. Nyní už si zvykla na nějaký režim v přípravě, který musí dodržovat, aby vše stíhala. Matka se jí snaží pomáhat, ale s dalšími třemi dětmi je to někdy nemožné. Je tedy odkázaná spíše sama na sebe. Na gymnáziu si také obtížně zvykala na oslovování příjmením, a co ještě hůř vykání od některých učitelů. Dojíždění jí problémy nečiní, jezdí přímým autobusem bez přesezení. Matka v závěru uvedla problém, se kterým se její dcera musí vyrovnat a společně s matkou ho řeší: *„Hanka se ale od nástupu na gymnázium dost změnila, je více vystresovaná, což se v jejím případě odráží i v jistých problémech s příjmem potravy... Musím ji v tomto hlídat a dozorovat, aby nesklouzla a nebyla na tom ještě hůř....“*

Informantka paní Modrá, syn Ondřej, gymnázium

Syn paní Modré se jevil jako studijní typ už od začátku první třídy, měl výborné známky. Ondřej se ve škole s ostatními spolužáky nudil, nikam dál ho studium ve třídě neposunovalo. Rodiče chtěli, aby se syn vzdělával v kolektivu stejně šikovných dětí, které se učit chtějí a jsou zvědavé. Výhodu rovněž vidí v tom, že dítě vydrží ve škole osm let a nemusí řešit výběr střední školy i v cílené přípravě dětí ke studiu na vysoké škole. Rodiče se rozhodli, že ho budou směřovat na gymnázium: *„..., kam chtěl on sám, protože tam chodí jeho sestra... My jsme navíc spokojeni s úrovní výuky i pedagogickým sborem, který tvoří většinou muži.“* Toto rozhodnutí jim schvalovala i třídní učitelka. Ve škole se byli se synem podívat na dni otevřených dveří. Synovi se ve škole líbilo, potkal zde kamaráda z kroužku, protože nikdo jiný ze třídy se nehlásil. Gymnázium je v menším městě, dobře dostupné autobusem. Prostředí i učitelský sbor znají od starší dcery.

Příprava na přijímací řízení probíhala pouze doma za pomoci matky: *„..., která ocenila i pomoc starší dcery, která s Ondrou taky něco probrala a věnovala se mu.“* Vycházeli z testů z předešlých let, ze cvičení z internetu a ze zakoupených publikací. Pro zvládnutí zkoušek dělali maximum. O přípravě dětí na přechod z původní školy matka nemluvila. Syn byl na gymnázium přijat a hned v srpnu se zúčastnil týdenního adaptačního pobytu. Poznal tam nové kamarády a navázal přátelství. Což je rozdíl od původní školy, kde do kolektivu dětí příliš nezapadl. Hned od září najeli na plný režim v učení i hodnocení.

Má dobrého třídního učitele. Ve škole mu vadí, že nemají v budově jídelnu a musí docházet na oběd do vzdálenější základní školy. Změna nastala ve skokovém nárůstu učiva, ale domácí přípravu zvládá sám. Matka pomáhá radou či přezkoušením. Rodiče se

obávali zhoršení známek v návaznosti na obtížnost učiva, ale syn měl v pololetí opět samé jedničky. I přes začínající pubertu je stále zodpovědný při plnění povinností. Změna proběhla i v kroužcích, přestal chodit na basketbal a začal chodit na florbal. Dojíždění zvládá bez problémů.

Informantka paní Černá, dcera Adéla - ZŠ

Rodiče už v průběhu studia na základní škole věděli, že jejich dcera Adéla není příliš studijní typ. Znamky měla dobré, ale její přístup k učení byl spíše vlažný. Toto jejich mínění jim potvrdila i dceřina třídní učitelka. Matka navíc není přesvědčena o tom, že je potřeba už v tomto věku začít „studovat“. Proto zvolili pokračování na ZŠ. Jejich dcera se výběru škol aktivně účastnila. Konečné rozhodnutí bylo sice na ní, ale prvotní předvýběr provedli rodiče. Matka začala sondovat v okolí od rodičů starších dětí, kteří už toto řešili. S jakou školou je kdo spokojen, rodiče i děti. Jaká vidí pozitiva nebo negativa. Začali uvažovat o třech školách, které jsou dostupné autobusem ve slušném časovém rozmezí bez složitého přestupování. Další faktor byl ten, že chtěla jít do nové školy s někým, koho znala z bývalé třídy. Proto zjišťovali u rodičů spolužáků, kam budou hlásit své děti. Pročetli webové stránky škol, co škola nabízí za vzdělávací program, případně co má navíc. První škola vedla pořadník zájemců, tak nechtěli riskovat a zaměřili se na druhou školu: „..., která je sice městská, ale menší, ve staré zástavbě, což nám bylo sympatické. Do těchto škol chodí děti obdobného charakteru jako naše děti z dědiny, lépe tam ti naši zapadnou.“ Do této školy tradičně přestupují děti z jejich vesnice a měli o ní dostatek informací od starších dětí a jejich rodičů. Další výhoda byla ta, že děti z jedné vesnice se snaží dát do jedné třídy. Plusem byl školní pěvecký sbor, protože dcera ráda zpívá a hraje na hudební nástroj. V blízkosti školy je i ZUŠ, kam dcera chodí na hudební nástroj a případně by mohla dojít na hodinu přímo ze školy. Navíc trasu měla už naježděnou autobusem. Ve škole se byli podívat s dcerou, líbilo se jim prostředí, vybavení učeben i přístup pana ředitele. Ve výběru je utvrzovaly informace jiných rodičů, že přechod jejich dětí proběhl v poklidu. Šzily se tam a rychle si zvykly.

Původní škola děti na přechod připravovala střídáním učitelů na hodinu angličtiny a výchovy. Škola také pořádala přípravu na přijímací zkoušky na gymnázium, ale to se dcery netýkalo. Do konce září měli ve třídě volnější režim, až poté je začali více známkovat. Dcera paní Černé zažila adaptační víkend, avšak ne s kolektivem nové třídy,

ale se školním pěveckým sborem, jehož se stala členkou. „...*dcera na adaptáku poznala děcka i z jiných tříd.... a taky další vyučující ze školy....*“

Nejobtížnější bylo si zvyknout na nový kolektiv. Zнала jen pět bývalých spolužáků. Prospěch se jí nezhoršil, i když jsme se toho obávali. Návaznost učiva proběhla dobře, jen v angličtině se musela určitou část doučit. Na přístup nových učitelů si nestěžuje. Dojíždění zvládá dobře, jen si musí víc hlídat čas. Připravuje se samostatně, rodiče ji občas přezkouší, něco vysvětlí, ale není to jiné od prvního stupně. Navštěvuje stále stejné kroužky, časově vše zvládá.

Informantka paní Červená, dcera Klára - ZŠ

Dcera paní Červené neměla dobré studijní výsledky, takže uvažovali pouze o základní škole. Klára nechtěla jít do nové školy s ostatními holkami, protože si s nimi příliš nerozuměla a nesedly si. Některé dívky šly na gymnázium, ostatní do jedné školy v městské části Brna. Rodiče uvažovali o jiné škole, kde by neměla nikoho z minulé třídy. Vybrali velkou sídlištní školu v Brně, která je dostupná do 20 minut autobusem. Ve škole se nebyli podívat, informace zjišťovali na internetu.

Původní škola žádná opatření v přípravě na druhý stupeň nedělala. Nová škola uspořádala pro šestáky stmelovací program pořádaný externí organizací. Žáci se pomocí her měli více poznat a měl se stmelit kolektiv.

Dcera si ve třídě našla novou kamarádku: „... *Barču, s tou si myslím rozumí, o ostatních děčkách moc nemluví... Aspoň tam někoho má, protože tady ji děcka moc nebraly, hlavně ty holky.*“ Do školy se musí víc připravovat, i když ji to mnohdy nebaví. Má potíže s angličtinou, už z prvního stupně, nově se přidala fyzika. Znamky měla horší, měla tři trojky. S dojížděním měla ze začátku jisté obtíže. Musela dvakrát přestupovat, a když jí ujel navazující autobus, tak si nedokázala poradit. Ale to se časem upravilo a už si zvykla, že si musí více hlídat čas. Ona se od dětství věnuje jízdě na koních, takže všechen čas tráví péčí o ně a škola pro ni není až tak důležitá. Toto začali s manželem více hlídat, a když má špatné známky, tak ke koňům nesmí.

Informantka paní Hnědá, syn Martin, příprava na gymnázium→ZŠ

Paní Hnědá s manželem si mysleli, že by měl jít jejich syn na základní školu. Syn si ale chtěl zkoušky na gymnázium vyzkoušet a navíc se tam hlásil jeho dobrý kamarád. Hlavním důvodem bylo tedy samotné přání syna. Matka ale připustila i jistou výhodu v osmi letech

studia, ale zároveň úplně o gymnáziu přesvědčení nebyli. Navíc si myslí, že ke studiu na vysoké škole žáky připraví i čtyřleté gymnázium. Rozhodnutí, jestli syna na gymnázium přihlásit, probírala s jeho třídní učitelkou: „..., *jestli má cenu, aby to zkoušel. Ona mi potvrdila, abychom to zkusili, abychom ho neodradili hned na začátku...*“. Na základě doporučení se rodiče rozhodli, že přihlášku podají. Věděli, že sice není úplně studijní typ, ale má dobré logické myšlení, matematika mu jde výborně a baví ho. Syn zkoušky zvládl poměrně dobře, ale nebyl přijat velmi těsně. Rodiče nespolehali na přijetí na gymnázium a začali hledat základní školu. Matka zjišťovala informace na webových stránkách škol v nejbližším okolí. Dále se dotazovala rodičů v okolí, jak jsou spokojeni se školou, kam dali své děti. Do užšího výběru vyšly dvě školy v městské části Brna, kam jezdí přímo autobus z vesnice. V obou školách se byli rodiče i se synem podívat. Obě školy se rodině líbily jak vybavením, tak zaměřením i nabídkou volnočasových aktivit. Do první školy přecházela většina dětí z jeho původní třídy, ale rodina se nakonec rozhodla pro druhou školu. Syna oslovila rozšířená nabídka tělocviku se zaměřením na fotbal, protože fotbal hraje i za tamější sportovní klub. Do této školy s ním z klubu přestupovali i další chlápci, takže do nového prostředí nešel úplně sám.

Původní škola připravovala žáky na přechod střídáním učitelů od čtvrté třídy na angličtinu a tělesnou výchovu. Přípravu na přijímací řízení zajišťovala třídní učitelka ve škole, celkem se hlásily čtyři děti. Procházely testy z minulých let. Matka mu také obstarala testy na domácí přípravu. Syn se připravoval doma sám bez nějaké výrazné pomoci rodičů. Už od září začali s přísnějším režimem, žádné úlevy neměli. Žáci se na začátku září zúčastnili jednodenního adaptačního programu pořádaného externí organizací, určeného právě nově vzniklým kolektivům šestých tříd.

Informantka paní Žlutá, dcera Nikola - ZŠ

Rodiče u dcery uvažovali pouze o ZŠ. Gymnázium se jim v tomto věku nezdá nutné, i když se dcera dobře učí a učí se ráda. Myslí si, že gymnázium od šesté třídy dětem bere dětství a zavaluje je velkým množstvím informací. Uvažovali o dvou základních školách v blízkém okolí, kam odchází žáci z jejich venkovské školy. Spíše se řídili tím, kam půjde „dav“ dětí z její třídy, především její největší kamarádka. Jejich starší dcera chodila do jedné z těchto škol a rodiče se školou byli spokojeni. Proto uvažovali především o ní. Škola je menší, pedagogický sbor je pro rodiče vyhovující. Informace o škole měli, s mladší dcerou se tam byli navíc podívat na dni otevřených dveří, který škola pořádala pro

zájemce. Jedinou nevýhodou je: „...*nesnadná dostupnost školy, musí se třikrát přestupovat, než se do školy dostane, ... ale starší dcera to taky zvládla.*“ Ale ani tato překážka rodičům nevadila a dceru do školy přihlásili. Společně s ní tam přecházela polovina dětí z jejich třídy, což byl také silný impulz.

Původní škola žádné přípravy na přechod na druhý stupeň nedělala. Pokud je matka informovaná, tak ani neorganizovala žádnou přípravu pro uchazeče na gymnázium. V nové škole byly k dětem pozornější, zvláště k těm, co přešly z neúplných škol.

Dcera i ostatní spolužáci z bývalé školy měli problém s angličtinou, protože neměli některé učivo probrané a zažité. Matka ocenila přístup učitelky vyučující angličtinu: „... *ona se s nima během září jednou týdně potkávala po vyučování a probírala s nima to, co jim oproti ostatním chybělo za probranou látku. V říjnu už pak byly děcka na stejné úrovni.*“ Dcera je kamarádká, neměla problém se zařadit do kolektivu třídy. Měla tam svoje kamarádky z původní školy, ale celkem rychle si našla i nové. S třídní učitelkou je spokojená (učí ji angličtinu a český jazyk) i rodičům její styl výuky a komunikace vyhovuje. Učení má určitě víc, občas jí ještě s domácí přípravou pomáhá matka nebo starší sestra. Dojíždění, přestože musí třikrát přestupovat, zvládá dobře. Ze začátku ji matka kontrolovala po telefonu, nyní už je samostatná. Dcera byla vždy nekonfliktní typ, spíše klidný, zatím se nijak výrazně nezměnila.

5.2 Analýza výsledků dle výzkumných otázek

V předcházející kapitole jsem shrnula nejdůležitější informace získané od každé z informantek. Tyto informace byly komparovány a dávány do vzájemných souvislostí. Výsledek tohoto rozboru uvádím v následujícím textu. Z uvedených informací byly odvozeny dílčí závěry, které byly využity k zodpovězení specifických výzkumných otázek.

5.2.1 Faktory ovlivňující výběr školy – SVO 1

Oslovení rodiče měli možnost volby mezi běžnou ZŠ nebo víceletým gymnáziem, což bylo jejich prvotní rozhodnutí. Toto bylo nejčastěji ovlivněno **studijními výsledky dětí**. V případě výborných studijních výsledků se rodiče rozhodli jejich studijní předpoklady dále rozvíjet a volili studium na víceletém gymnáziu. Právě rozvoj studijního potenciálu s přípravou ke studiu na vysoké škole uvedla paní Šedá: „...*pro mě i manžela to bylo jednoznačné rozhodnutí. Hana je cílevědomá a učí se dobře. Gymnázium je škola, která ji připraví výborně na vysokou školu. Chtěli jsme tu kvalitní školu, kde se bude musit hodně*

učit, a nebude se flákat, jako někde na základce navíc s průměrnými nebo podprůměrnými děckama.“ Podobně se vyjadřuje i paní Modrá, která dále vyjadřuje přání, aby syn studoval v kolektivu podobně schopných dětí: „...no synovi se ve škole dařilo, měl pořád samé jedničky. Jevil se jako studijní typ už od začátku první třídy. Takže jsme uvažovali o gymnáziu. Hlavní důvod byl určitě ten, že se syn na základní škole docela nudil, nikam ho to neposunovalo. Chtěli jsme, aby se vzdělával v kolektivu dětí, které jsou zhruba na stejné úrovni a učit se chtějí, jsou zvědavé...“ Hlavním důvodem pro setrvání dítěte na základní škole byla rovněž úroveň studijních výsledků a předpokladů, které ovšem nebyly tak vynikající. Jedná se většinou o děti, které nejsou úplně studijními typy nebo nemají oni, ani rodiče zájem o tak brzké studium na výběrové škole. To potvrzuje také volba paní Černé: „...no my jsme věděli, že ona nebude moc studijní typ, její přístup k učení je spíš vlažný..... i když známky měla dobré. A gympl ve vedlejší městi, co jsem o něm slyšela, mi nepřišlo až tak nic extra atraktivního...navíc nejsem přesvědčena o tom, že je potřeba už v tomto věku začít studovat....Proto jsme zvolili pokračování na ZŠ.“ Obdobně jasno měla i paní Žlutá, jejíž dcera: „...nebyla moc hrrrr do učení, známky měla vcelku dobré, ale na gympl určitě ne. To by se musela chtít víc učit...Takže jsme uvažovali o základce.“ Paní Fialová naopak uvádí, že její syn Vašek se příliš dobře neučil na prvním stupni, takže pokračování na základní škole bylo pro rodinu jasnou volbou: „...no měl už ve čtvrté třídě jednu trojku, v páté dokonce dvě, takže jsme vybírali základku...“ Na konečné rozhodnutí dvou rodičů, zda syny přihlásit ke studiu na gymnáziu, měly vliv informace získané od **třídní učitelky**. Paní Hnědá zmiňovala, že: „...s třídní učitelkou jsem se o tom bavila, jestli má cenu, aby to zkusel. Ona mi potvrdila, abychom to zkusili, abychom ho neodradili hned na začátku....“ Podobně se ujišťovala i paní Zelená: „...Martin měl výborné studijní výsledky, tak mi to potvrdila i paní učitelka, že on je určitě ten, který by to měl zkusit.“ Třídní učitelka pak podpořila i výběr druhého stupně základní školy, když se jejich syn na gymnáziu nedostal: „...druhý stupeň neměl údajně nejlepší pověst.... Toto nám ale vyvrátila třídní učitelka.“

Jedním z nejčastěji zmiňovaných faktorů, které rodiče při výběru školy zohledňovali, byla vzdálenost a **dostupnost školy** od místa bydliště. Jejich požadavky byly vázány na autobusové spojení vesnice s místem školy. Všichni rodiče předpokládali, že většinou bude dítě samo dojíždět do i ze školy autobusem. Volili tedy ze škol nejlépe s přímým spojením nebo s minimálními přestupy. V tomto se názory rodičů uvažujících o gymnáziu nebo základní škole nelišily. Paní Fialová na otázku dostupnosti školy jednoznačně

odpovídá: „...jojo, to bylo to první, co nás zajímalo. Aby do školy docestoval autobusem přímo od nás a nemusel nikde moc přestupovat a dlouho cestovat.“ U mnohých rodičů byla dostupnost spojena i s otázkou času stráveného na cestě a zvládnutím dojíždění v jisté pohodě. Paní Černá k tomuto uvedla: „Vybírali jsme z těch škol, kam je dobrá dostupnost autobusu. Nepřemýšleli jsme o jiných školách. Rozhodující bylo, aby cestu zvládla v nějakém slušném časovém rozmezí a navíc v pohodě psychické, bez nějakého složitého přestupování, aby neměla pocit, že je to něco hrozně náročného u čeho musí moc přemýšlet, kdy kam, přestupy a tak...“ V odpovědích rodičů se však objevovala i jistá obava se zvládnutím cestování. Paní Zelená zmiňovala: „... toho jsme se docela obávali, jak to Jirka zvládne. Doted' chodil do naší školy jen pár minut od domu. Takže jsem měla strach, jak se s tím popere. Taky představa, koho může v tom autobuse do Brna potkat, no z toho jsem měla fakt i strach.“ Ale objevila se i jistá pozitivní očekávání, která byla právě s dojížděním spojena. Např. paní Červená pohotově zmínila tuto výhodu: „... no ale začne být víc samostatná a musí si hlídat čas odjezdu autobusů... aby byla na zastávce včas a autobus jí neujel, protože další jede potom nejdřív za hodinu.“ S dostupností úzce souviselo i téma **velikosti a lokality** školy. Pro paní Černou bylo při výběru důležité, že „...škola je sice městská, ale menší, ve staré zástavbě, což nám bylo sympatické. Do těchto škol chodí děti obdobného charakteru jako naše děti z dědiny, lépe tam ti naši zapadnou...“ Naopak paní Červená volila velkou sídlištní školu, kde by začala dcera od začátku, protože si nerozuměla s dívkami v její bývalé třídě a nechtěla s nimi přecházet dál. „Hledali jsme školu, kde by začala znova....hlavně bez holek, s nima si nerozuměla vůbec, ony ji prostě nebraly.“ V odpovědích matek se objevovaly i informace, že byly školy vybírány podle jejich **zaměření** a toho co nabízely v porovnání s ostatními. Paní Hnědá ve výběru upřednostnila: „...školu, která syna oslovila rozšířenou výukou tělocviku, se zaměřením na fotbal. Fotbal hraje za klub..... a hraje ho rád už od školky.“ Stejně tak uvažovala paní Fialová, kterou ve výběru školy ovlivnilo právě zaměření školy na sport, obzvláště na fotbal. Rozhodování o konkrétní škole bylo ovlivněno i možnostmi volnočasových aktivit, které škola nabízela. „Body plus byl i ten pěvecký sbor, který ve škole funguje, protože dcera ráda zpívá a hraje na hudební nástroj. Zpívala i tady ve škole a pokračovala by v tom i tam.“

Způsob získávání informací o konkrétních školách se různil. Rodiče mnohdy využili i kombinaci více způsobů. Čtyři rodiče uvedli, že prvotními informátory o určité škole byli **rodiče starších dětí**, kteří si výběrem prošli a mohli se podělit o názor na školu, kterou pro

své dítě vybrali. Paní Černá začala asi od čtvrté třídy: „...sondovat v okolí od rodičů, kteří už toto řešili...kdo kam dává děti, jak jsou se školou spokojeni děti a jak oni, jako rodiče. Jak vnímají, jaké to tam je, jaké mají zkušenosti.“ Významným faktorem bylo **rozhodnutí kamaráda** nebo většiny dětí ze třídy, kterou školu si vyberou. To byl zřejmě i případ syna paní Zelené, který chtěl jít do školy se svým nejlepším kamarádem. Rodiče se ale domnívali, že by měl vyzkoušet přijetí na gymnázium. Matka si myslí, že syn: „... Jirka pokazil přijímačky záměrně, aby mohl jít do školy s kamarádem Radkem....“ Dcera paní Šedé se dostala na gymnázium na odvolání a byla ráda: „..., protože se tam dostala i její největší kamarádka a ony tam chtěly jít spolu.“ Dvě děti byly ve volbě pozitivně ovlivněny školou **staršího sourozence**. Starší dcera paní Modré na gymnáziu studuje a syn Ondřej „...chtěl na gympl, protože tam chodí jeho sestra.... My jsme navíc spokojeni s úrovní výuky i pedagogickým sborem, který tvoří většinou muži.“ Stejně tak uvažovala i paní Žlutá, která byla spokojená se školou své starší dcery. Naopak paní Fialovou ve volbě ovlivnila špatná zkušenost s druhým stupněm v sousední vesnici, kam chodily obě Václavovy starší sestry a se školou nebyly spokojeny. „No, on ten druhý stupeň tam nemá moc dobrou pověst....“ Další možností získat bližší informace o škole byla **prohlídka internetových stránek** školy. Zde rodiče zajímalo, co konkrétního škola nabízí oproti jiným školám. Paní Hnědá uvedla: „...už během února, března jsme koukala na webové stránky škol v okolí, jaký mají školní program a co mají jiného proti druhým školám....Zjišťovala jsem i od rodičů v okolí, jakou školu jejich děti navštěvují, co se jim tam líbí, nelíbí.“ Naopak pro paní Červenou a Zelenou byla pro získání informací o základní škole dostačující pouze prohlídka webu školy. Velmi často matky zmiňovaly, že se společně s dětmi byly podívat v nové škole na **dnu otevřených dveří** nebo na domluvené návštěvě. Např. paní Modrá uvádí, že na informativní schůzce obdrželi informace k přijímacímu řízení „...a děti tam hrály nějaké hry, proběhla ukázka pokusů ve fyzice i chemii, to se synovi líbilo.“ Paní Černá navštívila školu s dcerou na domluvené schůzce s panem ředitelem, protože škola klasický den otevřených dveří nepořádá. Školou je provedl, matce i dceři se ve škole líbilo „...prostředí školy, vybavení učeben i přístup pana ředitele“. Podobné schůzky se účastnila paní Fialová s Václavem a kromě vybavení odborných učeben se jim líbila „...tělocvična a nově opravené hřiště.... i přístup ostatních pedagogů, kteří se schůzky účastnili“.

Z uvedených informací je zřejmé, že rodiče se o výběr školy aktivně zajímali a nebylo jim lhostejné, do jaké školy své dítě přihlásí. V textu jsem nastínila nejzákladnější faktory, které rezonovaly mezi rodiči a ovlivnily je při výběru konkrétní školy.

5.2.2 Příprava na přechod - SVO 2

Informace o přípravě hladkého zvládnutí přechodu zazněly téměř od všech rodičů. V jejich odpovědích se objevovaly informace o pomoci ze strany původní školy, nové školy i rodiny. V polovině případů zaváděla **původní škola** přípravu na střídání vyučujících na určité předměty už v nižších ročnících. Především se jednalo o střídání třídní učitelky s vyučujícím angličtiny nebo některých výchov. Dcera paní Šedé: „...měla jinou učitelku na angličtinu už od třetí třídy.“ Syn paní Hnědé měl kromě jiné angličtinářky i jinou vyučující „...myslím od čtvrté na tělocvik.“ Ve třech školách probíhala příprava na přijímací zkoušky na gymnázia. Paní Hnědá oceňovala pomoc třídní učitelky: „..., která od prosince procházela se čtyřma děčkama testy z minulých let z gymnázia...pak měla i stažené nějaké testy z internetu, co jim na zkoušku dávala.“ Čtyři matky uvedly, že původní škola nezaváděla žádná přípravná opatření, ani žáky nijak neinformovala o změnách, které je na druhém stupni čekají.

Ze strany **rodiny** proběhla pomoc s přípravou dětí na přijímací řízení na gymnázia. Paní Šedá se nemohla dceři dostatečně s přípravou věnovat, ale její nutnosti si byla vědoma. Proto jí zajistila doučování: „... s dvouma učitelkama, jedna s ní projela češtinu a ten všeobecný přehled... a ta druhá matiku....No bylo to náročné i časově i finančně....“ Paní Modrá se přípravě syna Ondřeje věnovala sama. Kromě testů z minulých let zakoupila různé publikace a testy našla i na internetu, ty potom se synem zpracovávala. Matka ocenila: „...i pomoc starší dcery, která s Ondrou taky něco probrala a věnovala se mu.“ Paní Hnědá se se synem o přechodu bavila, co ho tam čeká, na co si bude muset zvyknout: „...snažila jsem se to s ním probírat, protože od učitelky žádné kompletní informace nedostaly.... Vycházela jsem z vlastní zkušenosti, protože jsem taky dítě z vesnice a přecházela jsem do školy městské. Ale to už je asi 25 let....“

Matky dále zmiňovaly jistá opatření **nových škol**, které pro žáky připravily k hladšímu průběhu přechodu. Nejčastěji zmiňovaným opatřením byly adaptační programy či vícedenní pobyty. Matky dětí, které byly přijaty na gymnázium, mluvily o dobře zorganizovaném seznamovacím táboru, který proběhl v srpnu. Paní Modrá ocenila, že syn: „...na táboře poznal nové kamarády, se dvěma se hodně spřátelil a v září se mu

nastupovalo no mnohem líp, už tam někoho znal... i učitele....“ Dcera paní Černé zažila adaptační víkend, avšak ne s kolektivem nové třídy, ale se školním pěveckým sborem, jehož se stala členkou. *„...dcera na adaptáku poznala děcka i z jiných tříd.... a taky další vyučující ze školy....“* Syn paní Hnědé v nové základní škole: *„...zažil na začátku září stmelovací program pro šestáky...ten jim organizovala nějaká společnost...., aby se víc děcka poznaly, ...protože se no v jejich třídě tam sešli aspoň ze šesti škol....“* Dalším zavedeným opatřením na základních školách byl volnější režim během prvního měsíce. Z výpovědi paní Černé bylo zřejmé: *„..., že po nich nikdo nic dlouho relativně moc nechtěl. Začli je známkovat, první vlašťovky někdy na konci září.“* Velmi podobně odpovídala i paní Zelená: *„No oni jim dali takový první měsíc více méně na rozkoukání...až někdy na začátku října asi začal Jirka nosit první známky.“* Naopak syn paní Fialové žádné úlevy nepocítil: *„...hned od září najeli na klasický výukový režim a nikdo je v ničem moc nešetřil....“* Stejně tak mluvili rodiče dětí, které v září nastoupily na gymnázium, kde ale s přísnějším režimem počítali. Paní Modrá zmiňovala: *„...no v září najeli na plný režim, hned měli hromadu učiva a domácích úkolů... no nikdo jim nic neslevil, šli ale na výběrovou školu, tak se s tím muselo počítat.“*

Ze zjištěných informací vyplynuly tři okruhy, odkud se dětem dostalo nějaké přípravy či pomoci s přechodem mezi stupni – od původní školy, rodiny i nové školy. Z odpovědí rodičů vyplynula téměř nulová informovanost žáků od pedagogů původní školy o změnách, které je čekají ve školách druhého stupně.

5.2.3 Adaptace - zvládnutí nároků a změn – SVO 3

V následující kapitole nastiňuji, jak se děti na nové prostředí adaptovaly a jak zvládly nároky a změny, které byly s přechodem spojené. Nejprve se věnuji změnám a nárokům, které byly spojeny se samotným studiem - novými předměty a učiteli, vyššími nároky. Nejčastěji zmiňovaným problémem, který se týkal samotného studia a předmětů, byl problém s **neprobraným učivem** v anglickém jazyce na prvním stupni. Polovina matek zmiňovala, že jejich děti se musely doučit určitou část učiva. Paní Žlutá ocenila přístup nové učitelky vyučující angličtinu: *„... ona se s nima během září jednou týdně potkávala po vyučování a probírala s nima to, co jim oproti ostatním chybělo za probranou látku. V říjnu už pak byly děcka na stejné úrovni.“* Problémy s angličtinou měla i dcera paní Černé a syn paní Fialové, která mu musela domluvit doučování, protože ona sama ani manžel mu pomoci nemohli. *„Vaškovi jsem domluvila slečnu, co ho tu angličtinu doučuje, protože tam měl velké mezery....Chodí za ním dvakrát týdně... Oni to na tom prvním stupni*

*měli spíš formou hry a tady přišel a ty ostatní děcka byly mnohem dál....“ S nárůstem učiva a novými předměty se objevily i jisté potíže právě s jejich bezproblémovým zvládnutím. Dcera paní Červené má problém s fyzikou: „... té ona teda vůbec nerozumí, nechápe. Já se s ní na ni občas podívám...no měla o pololetí trojku, lepší to asi nebude, protože jí nerozumí.“ Stejně tak syn paní Fialové má potíže se zvládnutím matematiky, kterou je vyučuje jejich třídní učitelka. „Vaškovi ona ale vůbec nesedí. Ona je čerstvá absolventka školy a moc to s děčkama neumí. Předtím měl starší paní učitelku, která mu seděla líp....myslím, že má na ně přehnané nároky a on to úplně nezvládá....ve fyzice mu to taky moc nejde.“ Výrazný nárůst učiva zaznamenala i paní Šedá, jejíž dcera je na gymnáziu a s nárůstem učiva počítali. „Věděli jsme, že tam bude nárůst učiva, ale byl to velký skok od té základky. Hanka to ze začátku moc nezvládala.... museli jsme se s ní hodně připravovat, spíš teda manžel.“ Od žáků se očekává, že část učiva si proctou a zpracují při domácí přípravě, kterou většina zvládá bez problémů sama. Například ale dcera paní Žluté občas využije: „...sestru nebo mě, abychom se s ní na něco podívaly, vysvětlily...občas chce z něčeho vyzkoušet.“ V návaznosti na nárůst a obtížnost učiva se u některých žáků objevilo **zhoršení prospěchu**. Toto zaznamenaly matky dětí, které už na prvním stupni neměly nejlepší prospěch a s nárůstem nároků na druhém stupni je zhoršení ještě výraznější. Jisté zhoršení prospěchu ale zaznamenala i paní Šedá, jejíž dcera studuje na gymnáziu a s nárůstem učiva počítali: „..., ale že to bude až tak náročné a tak moc se zhorší, jsme nečekali. Ale je dost zodpovědná, tak jsme si museli určit pravidla... Ted' už je situace lepší, tak snad si zaběhla nějaký režim učení.“*

K procesu **adaptace** se rodiče vyjadřovali ve smyslu adaptace **na prostředí** nebo na kolektiv třídy. Syn paní Hnědé měl ze začátku potíže se zorientovat v novém prostředí velké sídlištní školy: „... no měl docela problém najít tu správnou učebnu, do které přecházely na ty odborné předměty....Pomáhaly jim tam, těm novým, ty děcka, které tam chodily na prvním stupni, a už to tam znaly.“ Paní Hnědá uvádí další změnu, se kterou se syn Martin hůře vyrovnával. „Stejně tak měl na začátku problém si zapamatovat si všechny ty učitelky na všechny ty předměty, která ho z čeho učí....učitele má jen dva. Co od nich která učitelka chtěla za přípravu nebo referát doma....“ Syn paní Modré, si nemohl zvyknout na jídelnu dislokovanou od budovy gymnázia: „...a vadí mu, že na oběd chodí asi tři sta metrů do základní školy... a s sebou si pokaždé nosí přezůvky....“ Další výraznou oblastí zmiňovanou s procesem adaptace bylo zvyknutí si na nový **třídní kolektiv**. Tato skutečnost byla pozitivněji vnímána dětmi, které do nové školy přecházely s některým

ze svých kamarádů. Syn paní Zelené přecházel do školy s kamarádem Radkem. „*Ony ty děti je moc do kolektivu nepřijaly... Jsem ráda, že tam nakonec má toho Radka, když se spolu kamarádí už od školky... Protože tam ve třídě mají jednoho agresivního kluka, toto už jsme řešili i s třídní učitelkou...prý to chce víc času si na sebe zvyknout.*“ Pro dceru paní Černé bylo ze všeho nejobtížnější: „*... si zvyknout na nový kolektiv, přestože tam měla dalších pět spolužáků, kteří s ní přecházeli... děcka z jedné třídy, vesnice, které přecházejí, dávají vždycky do jedné třídy, aby byly společně.*“ Syn paní Fialové je spíše samotář a je velmi nesmělý. Těžko se seznamuje a komunikuje s neznámými lidmi: „*...byla jsem ráda, že zná ze třídy alespoň dva kluky z fotbalu a nepůjde úplně mezi cizí.*“ Dcera paní Červené šla do naprosto neznámého kolektivu, kde si našla kamarádku, se kterou si rozumí. Nyní jsou všechny děti ve třídě víceméně spokojené a do nového kolektivu a prostředí se adaptovaly a zvykly si.

Syn paní Fialové měl ze začátku **problém s dojížděním** domů ze školy. Pokud mu ujel autobus, tak si nedokázal poradit sám a situaci řešil s matkou po telefonu. „*Hlavně na začátku září mi někdy odpoledne volal, že mu ujel autobus a skoro do telefonu brečel, jakože co má dělat a tak...Ted' už je to ale dobré, poradí si sám.*“ Podobné potíže měla také v září dcera paní Červené, která: „*...musí dvakrát přestupovat a v situaci, kdy jí jeden autobus ujel, nevěděla, co jako má dělat, tak mi telefonovala.*“ Nyní už všechny děti dojíždí bez problémů. Nepotvrdila se tedy obava rodičů při samotném výběru školy, jak děti tuto zásadní změnu zvládnou. U dvou dětí nastala **změna volnočasových aktivit** s ohledem na náročnost učiva a zhoršení prospěchu. Dcera paní Šedé se musela definitivně vzdát basketbalu, který hrála závodně od šesti let. Dcera paní Červené může chodit do jezdeckého kroužku pouze tehdy, pokud má dobré známky a má udělanou přípravu do školy. Ondřej, syn paní Modré, se s nástupem na gymnázium sám rozhodl: „*..., že už nechce hrát fotbal a na gymnáziu začal chodit do florbalu, který tam vede tělocvikář..., prostě chtěl změnu.*“

Jak vyplynulo z odpovědí v textu, proces adaptace proběhl u dětí rozdílně. Musely se vyrovnat s různými změnami či nároky, které přestup do nových škol přinesl. Některé děti přestup do nového prostředí zvládly téměř bezproblémově a hladce, u některých se objevily jisté potíže.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části práce bylo podat informace vztahující se k přechodu mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělávání. Provedla jsem deskripci vzdělávacích institucí českého školského systému poskytující základní vzdělávání. Upozornila jsem na odlišnosti obou stupňů především z hlediska kurikulárních dokumentů a organizace. Rozebrala jsem jednotlivé typy přechodů, proces adaptace a upozornila na možné problémy s přechodem spojené. V poslední kapitole jsem se zaměřila na aktéry, kteří ovlivňují vzdělávací dráhu žáka.

Praktická část byla věnována výzkumnému šetření, jehož cílem bylo zjistit postoje a názory rodičů, jak ovlivňují a vnímají přestup svých dětí z neúplné venkovské školy do škol nižšího sekundárního stupně. Popsala jsem výzkumnou metodu, kterou jsem použila, i důvod, proč byla právě tato vybrána. Na základě cíle výzkumu jsem stanovila tři specifické výzkumné otázky. Představila jsem výzkumný vzorek - matky dětí, se kterými byly provedeny rozhovory. Získaná data byla následně zpracována. Ve třech podkapitolách byly postupně zodpovězeny specifické výzkumné otázky.

Z rozhovorů vyplývá, že většina oslovených rodičů přistupovala k výběru školy na druhém stupni zodpovědně a s dostatečným časovým předstihem. Pro všechny rodiče byla velmi důležitá dostupnost školy autobusem z místa bydliště, nejlépe bez složitého přestupování a dlouhého časového cestování. Rodiče byli nejčastěji ve výběru školy ovlivněni studijními výsledky svých dětí, dále pak informacemi, které o škole získali od rodičů starších dětí, dále přáním samotného dítěte studovat na konkrétní škole nebo nabídkou a zaměřením školy, získané nejčastěji na webu a dnu otevřených dveří.

K otázkám týkajícím se přípravy na přechod a usnadnění přechodu rodiče zmiňovali rozdílné přístupy k přípravě od původních škol i škol nových. Některé školy žáky předem připravovaly na střídání učitelů, jiné vůbec. V některých případech škola zajišťovala přípravu žáků hlásících se na víceleté gymnázium. Objektivní informace týkající se přechodu od bývalých pedagogů neobdrželi žáci téměř žádné. V pěti případech zajistila škola adaptační program nebo pobyt pro nově vzniklý kolektiv žáků šestých tříd, který byl hodnocen pozitivně. Polovina nových škol dávala žákům určitý čas „na rozkoukání“, ostatní téměř nic. Pomoc od rodičů byla více patrná pouze v případech, kdy se žáci připravovali na víceleté gymnázium.

Při přechodu se objevily menší či větší problémy, většinou pramenící z organizačních a kurikulárních odlišností obou stupňů nebo změnou třídního kolektivu. Pro žáky z našeho výzkumu byl přechod spojen s ještě markantnější změnou, kterou byla změna instituce i města a nutnost každodenního dojíždění. Každý žák zvládl proces adaptace jinak, u některých proběhl zcela hladce, u jiného byl dokonce spojen se zvýšenou psychickou zátěží, či stresem.

V bakalářské práci byl naplněn cíl teoretické i praktické části práce a byly zodpovězeny specifické výzkumné otázky.

Velmi vhodně a účinně se jevila účast nově vzniklého třídního kolektivu v adaptačních programech a pobytech. Pomocí her a zábavy pomohly bližšímu seznámení a stmelení žáků a ulehčily jedinci vstup do nového kolektivu. Právě v pořádání a organizaci adaptačních programů či pobytů spatřuji uplatnění sociálního pedagoga. Další uplatnění vidím v pomoci nově přichozím žákům při seznamování se s prostředím a organizací v nové škole.

Rozdílná úroveň adaptace na prostředí nové školy je výsledkem vzájemného působení individuálních dispozic a sociálních vlivů, kterým je dítě vystaveno. Při špatné nebo nedostatečné adaptaci v novém prostředí a pod vlivem dalších faktorů může u dětí docházet k problémovému vývoji chování. Toto může vést až k prohlubování sociálně patologických jevů. Právě ze strany nejbližšího okolí jedince, zejména rodiny a školy, by mělo dojít k dostatečné podpoře i kontrole školní mládeže při zvládnutí zmiňovaného mezníku. V této souvislosti spatřuji spojitost své bakalářské práce se studovaným oborem sociální pedagogika.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 325 s. ISBN 978-80-247-2742-4.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

DVOŘÁK, Dominik. *Česká základní škola: vícepřípadová studie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 310 s. ISBN 978-80-246-1896-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

KASÍKOVÁ, Hana a Jana STRAKOVÁ. *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 348 s. ISBN 978-80-246-1911-8.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

MAŇÁK, Josef a Tomáš JANÍK. *Orientace české základní školy: sborník z pracovního semináře konaného dne 20. října 2005 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně pro Centrum pedagogického výzkumu PdF MU, 2005, 312 s. ISBN 80-210-3870-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Marie POKORNÁ. *Radosti a strasti*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1998, 205 s. ISBN 80-86022-21-8.

MATĚJŮ, Petr, Jana STRAKOVÁ a Josef BASL. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006, 411 s. ISBN 80-200-1400-4.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RABUŠICOVÁ, Milada. *Škola a (versus) rodina*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 2004, 176 s. ISBN 80-210-3598-6.

SUCHÁČEK, Petr. *Víceletá gymnázia v českém vzdělávacím systému: funkce a dopady*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013, 105 s.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

WALTEROVÁ, Eliška. *Dva světy základní školy?: úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 350 s. ISBN 978-80-246-2043-5.

WALTEROVÁ, Eliška. *Školství - věc (ne)veřejná: názory veřejnosti na školu a vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 307 s. ISBN 978-80-246-1882-1.

WALTEROVÁ, Eliška. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2004, 295 s. ISBN 80-7315-083-2.

Internerové zdroje:

BÍLÁ KNIHA [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf>>.

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM [online]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>.

SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM, STEM MART, MŠMT [on-line]. c2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-vcr/skolskareforma/postoje-a-nazory-verejnosti-skolstvi-a-vzdelavani>>.

ŠKOLSKÝ ZÁKON [on-line]. c2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>.

VZTAHY MEZI UČITELEM A ŽÁKEM. R. Kohoutek, blog. [on-line]. c2015 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/vztahy-mez-ucitelem-a-zakem>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

RVP Rámcový vzdělávací program

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ISCED Mezinárodní standardní klasifikace pro vzdělávání

SES Socioekonomický status rodiny

SVO Specifická výzkumná otázka

TO Tazatelská otázka

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Bližší specifikace informantek

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Schéma rozhovoru

Příloha P II: Rozhovor provedený s informantkou p. Hnědou

Příloha P III: Rozhovor provedený s informantkou p. Černou

PŘÍLOHA P I: SCHÉMA ROZHOVORU

Vaše dítě navštěvovalo neúplnou vesnickou školu, která nabízela pouze první stupeň. Byli jste nuceni projít volbou nové školy na druhém stupni.

SVO 1: Jaké faktory hrály roli při výběru konkrétní školy na druhém stupni?

TO 1: Kdy jste začali uvažovat o výběru školy na druhém stupni?

TO 2: O jakém typu školy jste uvažovali – o víceletém gymnáziu nebo o běžné ZŠ?

Gymnázium → Jaký byl hlavní důvod přihlášení vašeho dítěte na gymnázium? Myslíte si, že je víceleté gymnázium snadnější cestou k přijetí na VŠ a k lepší profesní kariéře?

TO 3: Zahrnuli jste do procesu výběru školy i vaše dítě nebo bylo rozhodování pouze záležitostí vás, rodičů?

TO 4: Co nebo kdo vás v počáteční fázi výběru školy ovlivnil?

TO 5: Jaké informace o konkrétní škole pro vás byly důležité a kde jste je získali?

TO 6: Byli jste se na některých ZŠ podívat na dnu otevřených dveří nebo na nějaké domluvené návštěvě (nebo při výuce)? Jak na vás působilo prostředí školy?

SVO 2: Jakým způsobem proběhla ze strany rodiny či školy příprava na přestup?

TO 7: Proběhly na staré škole nějaké snahy o přípravu na přechod do škol druhého stupně?

TO 8: Probírali jste s dítětem v rodině změny, které ho čekají v nové škole?

TO 9: Pořádala nová škola nějaký adaptační program nebo pobyt pro stmelení nově vzniklého kolektivu?

TO 10: Jaký byl přístup nové školy k přestupu žáků z neúplných škol?

SVO 3: Jak vnímají rodiče proces adaptace a zvládnutí nároků a změn spojených s přestupem dítěte do škol nižšího sekundárního stupně?

TO 11: Čemu bylo pro žáka obtížné se na druhém stupni přizpůsobit?

TO 12: Změnil se žákovi prospěch s ohledem k nárůstu učiva a náročnějšímu způsobu výuky?

TO 13: Dojíždí dítě do školy a ze školy samo autobusem? Zvládá tuto novou situaci bez problémů?

TO 14: Změnila se žákova každodenní příprava do školy – více domácích úkolů, náročnější příprava? Musel kvůli tomu omezit nějaké volnočasové aktivity?

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR PROVEDENÝ S INFORMANTKOU P. HNĚDOU

Dítě: syn Martin v 6. třídě ZŠ, nebyl přijat na gymnázium, starší ze dvou dětí

Matka: Irena Hnědá

Rodiče: otec SŠ, matka VŠ

Váš syn navštěvoval neúplnou vesnickou školu, která nabízela pouze první stupeň. Byli jste nuceni projít volbou nové školy na druhém stupni.

Kdy jste začali uvažovat o výběru školy na druhém stupni?

My jsme o výběru konkrétní školy začali uvažovat asi od čtvrté třídy.

O jakém typu školy jste uvažovali, o víceletém gymnáziu nebo o běžné základní škole?

My jsme si s manželem mysleli, že by měl jít na základní školu. Gymnázium se nám pro něj příliš nezdálo. (...) Navíc si myslím, že pokud by chtěl studovat na gymnáziu, tak by klidně mohl až to čtyřleté. On sám si ale chtěl zkoušky vyzkoušet a navíc se tam hlásil jeden jeho kamarád, se kterým tam chtěl jít. Vysvětlovali jsme mu, že to studium je tam náročnější, více učiva.

Co si tedy myslíte, že byl hlavní důvod přihlášení vašeho syna na gymnázium?

Hlavní důvod byl určitě ten, že to chtěl syn sám. Možná i to, že by byl osm let v jedné instituci a pak už by nemusel dělat přijímačky znovu na střední. (...) Ale moc jsme pro to nebyli.

Vidíte v přijetí na víceleté gymnázium snadnější cestu ke studiu na VŠ, potažmo k lepší profesní kariéře?

To si úplně nemyslím. Ti studenti na tom víceletém gymplu se učí a jsou cíleně vzdělávání ke studiu na vysoké škole. Ale stejně tak se na vysokou dostanou studenti z toho čtyřletého, si myslím. Spíš si myslím, že jsou tam ty děcka přetěžovány. Vidím to i ve svém okolí, dcery od sousedů nevyjdou celý rok ven si „pohrát“. Pořád se musí učit. (...) Myslím, že se jim tím bere dětství.

Co nebo kdo vás v počáteční fázi výběru školy ovlivnil?

Jednalo se o gymnázium v sousedním městečku. O tom, jestli syna na gymnázium přihlásit jsem se o tom bavila s třídní učitelkou, jestli má cenu, aby to zkoušel. Znamky měl dobré, ale není úplně studijní typ. Ona mi potvrdila, abychom to zkusili, abychom ho neodradili hned na začátku. (...) Věděli jsme, že má dobré logické myšlení, matematika mu jde výborně a baví ho. V češtině je trochu slabší, tak tam musel zabrat.

Byli jste se na gymnáziu podívat třeba na dnu otevřených dveří?

Ano. Paní ředitelka nám podala bližší informace o počtech přihlášených a přijatých v minulých letech. Byl to docela velký počet zájemců, něco kolem 150 dětí a brali jen 30. Prošli jsme si školu a udělala na nás vcelku dobrý dojem. Studenti tam měli nějaké aktivity pro zpestření, pokusy. Dostali jsme vzorové testy.

Proběhla nějaká pomoc ze základní školy nebo od vás s přípravou na přijímací řízení?

Ano, v naší škole je připravovala jejich třídní učitelka, byli celkem čtyři. Projížděla s nima testy z minulých let. Já jsem mu nějaké vzorové testy sehnala od kolegyně, její syn na tomto gymnáziu studuje. (...) Domluvili jsme se, že si je bude zpracovávat sám, když bude chtít něco vysvětlit, tak že mu s manželem pomůžeme. Ze začátku je dělal s nadšením, které rychle opadávalo. Týden před zkouškami jsme s ním prošla češtinu, napsali pár diktátů.

Počítali jste s variantou, že by se na gymnázium nedostal a musel by pokračovat na druhém stupni základní školy?

Určitě jsme s variantou nepřijetí počítali.

Jak dopadl Martin u přijímaček?

Dopadl myslím docela dobře. (...) Skončil tuším na 35 místě, ale brali jen 30 dětí. Byl trochu zklamán, ale zase si vyzkoušel opravdické přijímačky. Já jsem byla za něho ale ráda, že neskončil někde na chvostu zájemců. Podali jsme odvolání, ale nebyl přijat. Myslím, že to dopadlo, jak to dopadnout mělo. Jeho kamarád se tam ale dostal a to ho asi mrzelo nejvíc.

Jak jste postupovali dál ve výběru základní školy?

Už během února, března jsem se koukala na webové stránky škol v okolí, protože jsme s nepřijetím počítali. Zjišťovala jsem i od rodičů v okolí, jakou školu jejich děti navštěvují, co se jim tam líbí, nelíbí. Do užšího výběru mi vyšly dvě školy v městské části Brna, kam jezdí přímo autobus od nás z vesnice. V obou školách jsme se byli s Martinem podívat. Každá nabízela něco jiného, ale obě se nám líbily vybavením i dostupností. Do té první školy přecházela většina dětí z jeho třídy. My jsme se nakonec rozhodli pro tu druhou školu, která syna oslovila s rozšířenou výukou tělocviku, se zaměřením na fotbal. Fotbal hraje za klub (...). A hraje ho rád už od školky. Do této školy chodí kluci, kteří s ním hrají v jednom týmu, tak nešel úplně mezi cizí.

Proběhly na staré škole nějaké snahy o přípravu na přechod dětí na druhý stupeň?

No asi ve třetí třídě dostaly jinou učitelku na angličtinu, ve čtvrté ještě na tělocvik. Měla to být alespoň malá příprava na střídání učitelů na druhém stupni.

Probírali jste se synem doma změny, které ho v nové škole čekají?

Snažila jsem se to s ním probírat, protože od učitelky žádné kompletní informace nedostal (...). Vycházela jsem z vlastní zkušenosti, protože jsem taky dítě z vesnice a přecházela jsem do školy městské. Ale to už je (...) asi 25 let

Jak přistupovali učitelé k žákům z neúplných škol?

No oni se tam sešli z více škol, myslím alespoň ze šesti. Hned na začátku si je v češtině a dějepise paní učitelka otestovala, jak na tom kdo je a co kdo neměl probráno, tak se musel doučit. Aby začínali všichni na stejné úrovni. V angličtině byli rozděleni do dvou skupin dle rozřazovacího testu. (...) Myslím ale, že je nijak moc nešetřili a už od září najeli na plný režim.

Proběhl pro žáky nějaký adaptační pobyt nebo program?

Syn zažil na začátku září stmelovací program pro šestáky v nějaké sportovní hale. Ten jim organizovala nějaká společnost, která se tím zabývá, aby se víc děcka poznaly, protože se no v jejich třídě tam sešli aspoň ze šesti škol. Bylo to určeno šestým třídám, které jsou ve škole tři. Každý den šla jedna třída. Měly tam nějaké seznamovací a stmelovací aktivity. Synovi se program líbil, prý si to užívali, ale o aktivitách nesměli mluvit ani s rodiči.

Bylo pro Martina něco obtížné, čemu se musel v novém prostředí přizpůsobit?

No řekla bych, že se musel trochu sžít s tou obrovskou budovou sídlištní školy. Tady byl zvyklý na malou budovu s 5 třídami. On měl docela problém najít tu správnou učebnu, do které přecházely na ty odborné předměty. Pomáhaly jim tam, těm novým, ty děcka, které tam chodily na prvním stupni, a už to tam znaly. Pak měl taky problém si zapamatovat všechny ty učitelky na všechny ty předměty, která ho z čeho učí, učitele má jen dva. Musel si psát do deníčku, co od nich která učitelka chtěla za přípravu nebo referát dom. No a nová věc pro něho bylo určitě každodenní dojíždění. Jezdí autobusem sám do i ze školy, ale zvládá to bez problému. Musel si zapamatovat, kdy mu jede autobus domů a tomu přizpůsobit rychlost oběda, cesty na zastávku atd.

Změnil se Martinovi prospěch s ohledem k nárůstu učiva a náročnějšímu způsobu výuky?

Toho jsme se trochu obávali a měl z toho strach i Martin. (...) Přibyly mu nějaké nové výchovy a hlavně fyzika. Ta ho ale hodně baví, asi je to i učitelkou, která ji vyučuje. Mají to hodně formou hry, tak to ty děcka baví. Mají i úkoly navíc, tak je to pro ně motivační. Vysvědčení měl pěkné, měl jednu dvojku z češtiny. Tu měl i na prvním stupni, tak jsme rádi, že to tak zvládl.

Musí se syn doma připravovat do školy víc než na prvním stupni? Více domácích úkolů, obtížnost učiva...

Ano, musí se připravovat víc, ale věděl, že to tak bude. Na to je připravovali už tady ve škole. (...) Připravuje se sám, když něco neví, tak přijde za mnou nebo za manželem a my mu poradíme, prozkoušíme. Něco pročtou, proberou ve škole, ale něco si musí dočíst doma.

Musel tedy kvůli škole omezit některé své koníčky, kroužky?

Naštěstí ne, hraje ten fotbal a ještě mu právě přibyl fotbal v rámci tělocviku a ještě má fotbal ve sportovkách. Dále hraje na hudební nástroj a to zatím taky stíhá.

Je ještě něco, co bys mi chtěla říct k tomuto tématu?

Pokud ne, tak ti děkuji za rozhovor

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR PROVEDENÝ S INFORMANTKOU P. ČERNOU

Dítě: dcera Adéla, 6. tř. ZŠ, starší ze dvou dětí

Matka: Lucie Černá

Rodiče: oba VŠ

Vaše dcera navštěvovala neúplnou vesnickou školu, která nabízela pouze první stupeň. Byli jste nuceni projít volbou nové školy na druhém stupni.

Kdy jste začali uvažovat o výběru školy na druhém stupni?

Nedokážu to určit asi úplně přesně, ale začali jsme o tom uvažovat více asi až v té čtvrté třídě, no.

O jakém typu školy jste uvažovali, o víceletém gymnáziu nebo jen běžné ZŠ?

No my jsme už v průběhu věděli, že ona nebude moc studijní typ, její přístup k učení je spíš vlažný. Všechno jí víceméně šlo, ale že by se chtěla sama učit něco víc učit a sama se připravovat, to jsme nepociťovali. Když bylo potřeba v něčem zabrat, tak to jsme ji k tomu museli iniciovat více my. A to byl pro nás signál, že asi moc studijní typ nebude, i když známky měla dobré. Toto nám schvalovala i její třídní učitelka. A další věc, která mě vedla k základce spíš než ke gymplu, tak byla ta, že nejbližší víceletý gympl, který je pro nás nejdostupnější ve vedlejším městě, co jsem o něm slyšela mi nepřišlo až tak nic extra atraktivního v mých očích. Můj obraz byl asi takový, že je to gympl, který velmi tlačí na výkon a to by jí podle mě nesedělo. Tyto informace jsem slyšela od rodičů žáků, kteří na gymplu studovali nebo studují, že se děcka hned museli hrozně učit, opravdu velký skok od prvního stupně. A to by bylo pro ni velmi náročné, protože je na jednu stranu celkem zodpovědná a chtěla by mít pěkné známky a nechtěla by propadnout mezi ty hůře hodnocené, ale zároveň by tomu nebyla ochotna věnovat mnoho času. Má dost mimoškolních aktivit, které dělá ráda, a určitě by se jich nechtěla vzdát kvůli škole a to by nešlo moc dohromady. A navíc nejsem přesvědčena o tom, že je potřeba už v tomto věku začít studovat (...) A myslím si, že se na gympl dá vstoupit stejně snadno až po 9. třídě ze základy. Proto jsme zvolili pokračování na ZŠ.

Zahrnuli jste do rozhodování o výběru školy i vaši dceru? Zajímá vás její názor?

Naše dcera se výběru školy aktivně účastnila. Konečné rozhodnutí bylo na ní. Ale jakýsi prvotní předvýběr jsme provedli my rodiče.

Co nebo kdo vás v počáteční fázi výběru ZŠ ovlivnil?

Začala jsem sondovat v okolí od rodičů, kteří už toto řešili. Kdo kam dává děti, jak jsou se školou spokojeni děti a jak oni, jako rodiče. Jak vnímají jaké to tam je (...) Jaké mají zkušenosti, co vidí jako pozitiva a jaká negativa. Vybírali jsme z těch škol, kam je dobrá dostupnost autobusu. Nepřemýšleli jsme o jiných školách. Rozhodující bylo, aby cestu zvládla v nějakém slušném časovém rozmezí a navíc v pohodě psychické, bez nějakého složitého přestupování, aby neměla pocit, že je to něco hrozně náročného u čeho musí moc přemýšlet, kdy kam, přestupy a tak(...) Poté také vstoupil do hry docela silný faktor z její strany, že chtěla jít s někým koho zná... to byla od ní hlavní podmínka, kterou chtěla. Proto jsme i tak sondovali od ostatních rodičů, kdo o čem mluví, kam asi budou hlásit jejich děti, tedy ty z jejich třídy, hlavně holky, kluci ani ne (...) Což nám zúžilo výběr na asi dvě, tři školy, dvě v nejbližších městských částech Brna a jedna ve střediskové obci, o těchto jsme začali uvažovat.

Jaké informace o konkrétní škole pro vás byly důležité a kde jste je získali?

Dvě menší školy jsou sice městské, obě ve staré zástavbě, což nám bylo sympatické. Do těchto škol chodí děti obdobného charakteru jako naše děti z dědiny, lépe tam ti naši zapadnou. Sídlištní školy nebo někde v centru mají jinou skladbu dětí, kde už je to namíchané. Pročetli jsme si u těchto tří škol webové stránky, zajímalo nás, co která škola nabízí za školní vzdělávací program, co má navíc. U jedné ze škol byl trošku větší problém s dostupností, kdy by musela celkem třikrát přestupovat a navíc na dost frekventované silnici. Navíc tato škola vedla nějaký „pořadník“ zájemců o druhý stupeň, a brala jen určitý počet žáků na doplnění tříd po uvolněných žácích, kteří odešli na víceletá gymnázia. Takže tam nebyla nějaká jistota toho, že ji tam vezmou. Bylo tedy nutné se pojistit a hledat jinde. Zaměřili jsme se na školu, kam chodí tradičně děcka z naší vesnické školy a měli jsme o ní dost referencí od rodičů. Tam jsme se dívali, jak se ta škola prezentuje na webovkách. Body plus byl i ten pěvecký sbor, který ve škole funguje, protože dcera ráda zpívá a hraje na hudební nástroj. (...) Zpívala i tady ve škole a pokračovala by v tom i tam. Navíc je od této školy celkem blízko její ZUŠ, kam chodí na hudební nástroj už třetím rokem, tak už měla tu trasu naježděnou, tak to pro ni nebylo nic nového. Navíc mohla na některé hodiny docházet do ZUŠ přímo ze školy, což jsme brali taky jako výhodu.

Byli jste se ve škole podívat na dnu otevřených dveří nebo na nějaké domluvené návštěvě?

Klasický den otevřených dveří škola nepořádala, ale pan ředitel se s námi po dohodě domluvil a v průběhu března jsme se domluvili na schůzce. Školou nás provedl, vše nám ochotně ukázal a podal nám věcné informace. Zajímal nás školní vzdělávací program, podle kterého jedou. Objasnil nám skladbu předmětů, co nabízí jejich škola navíc. Dojem na nás i na dceru škola udělala dobrý, líbilo se nám tam prostředí školy, vybavení učeben i přístup pana ředitele.

Proběhly na staré škole nějaké snahy o přípravu na přechod do škol druhého stupně?

Tady v naší škole děcka připravovali na střídání učitelů, které na druhém stupni je. Měly jiné učitelky na angličtinu, tělocvik, hudebku. Musely si zvykat na jiný přístup než jen od jejich třídní. Pokud vím, tak ve škole probíhala příprava dětí na přijímací zkoušky na gymnázium, ale to se dcery netýkalo.

Probírali jste s dcerou nějaké změny, které ji budou čekat v nové škole, na co se připravit?

No něco málo jsem jí říkala, když se chtěla na něco zeptat, tak jsem jí to vysvětlila. (...) Trochu mi vadilo, že s nimi o přestupu moc nemluvili v této naší škole.

Pořádala škola nějaké adaptační programy nebo pobyty pro stmelení vzniklých kolektivů?

V naší volbě nás i v tomto utvrzovaly informace od těch rodičů děcek, co tak známe o rok až dva starší. Byli docela spokojeni s tím, jak ten přechod proběhl a jak se ty děcka tam sžily a jak si tam zvykly. Říkali nám to dvojí nebo trojí rodiče, že nebyl ani problém v komunikaci s učiteli. Plusem bylo určitě i to, že děcka z jedné třídy/vesnice, které přecházejí, dávají do jedné třídy, aby byly společně, což pro nás byla jedna z nejdůležitějších informací. (...) Panem ředitelem nám bylo sděleno, že škola žádné adaptační programy pro 6. třídy nepořádá. Ale že učitelé dávají první měsíc žákům na rozkoukání a tolerují jejich vstup do nového prostředí a kolektivu. Ale co se týká adaptace, tak takový adaptáček zažila se školním pěveckým sborem, kam začala chodit. Poslední víkend v září byli na víkendovém soustředění, ne tedy s její třídou ale se členy sboru, kde byly děcka z různých tříd, se kterými se tam víc poznala. Taky tam s nimi byly dvě učitelky, které u nich neučí, ale měla možnost je více poznat.

Jaký byl přístup nové školy k přestupu žáků z neúplných škol? Změnil se přístup nových učitelů oproti učitelům prvního stupně?

Na začátku září proběhla vstupní seznamovací schůzka s třídní učitelkou, kde nám rodičům celkem jasně popsala způsob, jak to říct, té adaptace. A je pravda, že po nich nikdo nic dlouho relativně moc nechtěl. Začli je známkovat, (...) první vlaštovky někdy na konci září. S ostatními učiteli vychází, o nikom nemluví nijak úplně negativně nebo že by jí v něčem vadili. Změna tam ale určitě je, už to není jen jeden učitel, kterého vidí převážně celý den. Někoho mají třeba jen jednou týdně. Ale neslyšela jsem od ní nějakou kritiku na výuku nebo chování učitelů.

Dcera už je v nové škole půl roku, čemu bylo nejobtížnější se v novém prostředí přizpůsobit?

No, určitě toho bylo víc(...) Hlavně ale asi nový kolektiv, přešla sice s pěti spolužáky, ale do jinak neznámého prostředí. První měsíc si opravdu zvykala na nové spolužáky. Občas řekla něco o nějaké potyčce, strkanici ve třídě mezi kluky. Ona toto těžce nese, nějaké fyzické ataky. Ale myslím, že ostatní změny zvládla dobře a bez větších potíží.

Byl problém s návazností učiva, změnil se dceři prospěch i s ohledem na množství učiva?

Prospěch je v pohodě, na vysvědčení v pololetí měla jednu dvojku z matematiky. To měla i tady ve škole. Takže žádná změna, i když jsme se toho trošku obávali, třeba tu fyziku jak bude zvládat. (...) A kupodivu dobrý, ta jí i dost baví, mají dobrou učitelku. Návaznost učiva proběhla v normě, něco málo se musela doučit snad jen v angličtině.

Co dojíždějí autobusem, zvládá vše bez problémů?

Ano, jezdí do školy i ze školy autobusem společně s ostatními. Ona už dojížděla na tu ZUŠku, jak jsem říkala, tak to pro ni nebylo až tak nové. Jen si musí trošku hlídat čas, aby byla včas na zastávce a autobus jí neujel. Protože pak má další kroužky, tak aby vše stíhala. To jí ale vede víc k samostatnosti a zodpovědnosti, že si ten čas hlídá.

Změnila se její každodenní příprava do školy, více domácích úkolů, náročnější příprava?

No asi se její přístup a příprava nijak zvlášť nezměnily. Už na prvním stupni jsme ji postupně učili, aby se připravovala sama a my ji jen občas přezkoušeli. (...) Nebo když potřebovala něco objasnit nebo vysvětlit, tak jsme si k tomu společně sedli. Ale tu samostatnost zvládá dobře a jsem za to ráda. Máme ještě mladší dítě v první třídě, se kterým piší domácí úkoly a celkem tu domácí přípravu, tak to je dost časově náročné.

Musela kvůli více učivu omezit nějaké volnočasové aktivity?

Ne, pořád chodí do kroužků, které navštěvovala na prvním stupni. Chodí tancovat moderní tance a chodí do dramaťáku. Na ZUŠ dojíždí stále, hraje na housle. Navíc se jí teď přidal školní sbor. Jsem ráda, že tu změnu školy zvládla dobře. (...) Určitě by byla nerada, kdyby měla o nějaký z kroužků přijít.

Je ještě něco, co bys mi chtěla k tématu říct?

No teď mě napadá, (...) že jsem byla v nové škole potěšena na společných schůzkách, které proběhly někdy v říjnu. Paní učitelka pochválila děcka, které přecházely z naší školy, že jsou šikovné a že jsou posilou pro kolektiv třídy. Jako že byly dobrým přírůstkem, spíš teda holky. (...) Tak jsem byla ráda, že je nebrala tak, že to jsou děcka z nějaké malé školy z vesnice.

Děkuji Ti za čas a poskytnuté informace.